Albert Ernő

KRIZA JÁNOS SZÜLETÉSÉNEK 200. ÉVFORDULÓJÁRA[1]
(VALLOMÁS)

Sepsiszentgyörgy, 1882. július 29-i keltezéssel, *Kriza-ünnepély* címmel a *Nemere* politikai és társadalmi lapban tájékoztatót jelentettek meg arról, hogy „holnap", azaz július 30-án kegyelettel emlékeznek Nagyajtán a község kiváló személyiségére, Kriza Jánosra. Megemlítették, hogy a kolozsvári unitárius kollégiumban a vallás és a magyar nyelv és irodalom tanára volt, szorgalmasan gyűjtötte a népköltészetet, és először mutatta be „a nagy balladakincset, melyet a székely nép századokon át megőrzött kebelében". Arról is írtak, hogy a kolozsvári unitárius ifjúság kezdeményezésére emléktáblával jelölik meg Kriza János szülőházát, ezzel is kifejezve hálájukat az elhunyt jeles, kiváló személyiség iránt.[2]

A nagyjaink iránti tisztelet kezdeményezői minden időben elismerést érdemeltek, de ha az ifjúság vállalkozott erre, az sokszorosan megnövelte a gesztus értékét. Ennek a 19. század végi ünnepségnek a kigondolója a kolozsvári unitárius főtanoda Ifjúsági Olvasó-önképző Egyesületének a tagsága volt. A kezdeményező gondolat egy évvel korábbra nyúlik vissza.

1881. május 19-én Székely József tanárjelölt, az egyesület tagja *Megemlékezés Kriza János irodalmi működéséről* címmel tartott előadást. Ha arra gondolunk, hogy hány hasznos kutatás, vizsgálat forrása volt a tenni akaró ifjúság önálló ténykedése, láthatjuk, hogy ilyen alkotó kezdeményesés születésének színhelyévé vált ez az önképzőköri összejövetel is. Amellett, hogy az előadó Kriza János „halhatatlan érdemeit" méltatta, kitért arra is, hogy Kriza János ifjú korában egyik alapítója volt az egyesületnek, majd döntő részben szerkesztette a *Remény* 1839-ben megjelent első számát. Amikor Székely József előadását azzal zárta, hogy: „Rendezzen az ifjúság Kriza emlékére ünnepélyt születése helyén, N.-Ajtán, jelölje meg születése házát emléktáblával", a kör tagjai lelkesedéssel fogadták a javaslatot, és máris hozzákezdtek az ünnepség előkészítéséhez. Az ifjúság javaslatát az Egyházi Képviselő Tanács, és az iskola igazgatója, Kovács János védnökként is támogatta. Az emléktábla elkészítéséhez a diákság havonta adta össze aprópénzét, kérték a székelykeresztúri és tordai tanoda diákjainak is segítségét, és a kezdeményezést egyes egyházi közösségek, magánszemélyek is támogatták. Az emléktáblát fekete márványból Lorenz Ferenc kolozsvári szobrász készítette, a szöveget Nagy Lajos tanár fogalmazta. A körültekintő kezdeményező diákság Nagyajtán is előkészítő bizottság alakulását javasolta, amelynek elnökévé Lőfi Áron bölöni papot és köri esperest kérték fel.[3]

Az ünnepség részleteiről szintén a *Nemere* újságírója számolt be. „Lélekemelő nemzeti ünnepélynek volt tanúja Nagy-Ajta. Háromszékmegye egyik legnagyobb fiának emlékét ünnepelte ma, s tette fel nevére a kegyelet koszorúját. Kriza János, a minden ízében igazi székely, egyszerű, de munkás életével fényt, dicsőséget árasztott nemzetére" – kezdte ismertetését.

Az ünnepség előkészületeinek és hangulatának nyomatékot adott, hogy Nagyajta lakói az érkező vendégek tiszteletére díszkaput emeltek, az utcákat is feldíszítették. Bölönben az érkező püspököt, Ferencz Józsefet szintén díszkapuval köszöntötték, majd onnan „csinos és festői kinézésű lovas bandérium" kísérte Nagyajtára. Korábban Nagyajtán ekkora tömeg még soha nem gyűlt össze, legalább 3000-en tartották fontosnak megjelenésüket ezen a Kriza János emlékét idéző találkozón.[4]

Sorban hangzottak el a köszöntő üzenetek. A Magyar Tudományos Akadémia megbízásából Szabó Károly, a Kisfaludy Társaságéból Szász Béla, az Erdélyi Múzeum-Egyletéből Kovács János olvasta fel az ünneplőkhöz intézett levelet. Jakab Elek a nagy lehetőséget méltatta, amellyel elindult a költészet útján Kriza János, értékelte annak felismerését, hogy össze kell gyűjteni és közkinccsé kell tenni a székely nép költészetét, amely egyben nemzeti ügy. Kiemelte a népballadák jelentőségét a magyar népköltészetben és az irodalomban. Miután megemlített néhány, Kriza János által közreadott nagy értékű balladát, így fogalmazott: „Kevély ámulatba ejtették ezek az országot, a népdalgyűjtők elnémultak, a műitészek első meglepetésükben nem tudták: higyjék-e, a mit

[1] Elhangzott a Kriza János 200 éves születési évfordulója tiszteletére rendezett konferencián, Kolozsváron, 2011. június 27-én.
[2] *Nemere,* XII, 61, 1882. július 30., 243.
[3] GÁBOR Albert 1892, 1–4.
[4] *Nemere,* XII, 62, 1882. augusztus 3., 245.

látnak? Vagy merjenek kétkedni, hogy azok a hon keleti bérczei közt élő székely-magyar nép elmeművei? A magyar költészeti irodalomra és közönségre újabb időben akkora hatást alig tett valami, mint ezek formai eredetisége s tartalmuk szépségei."[5]

A különböző újságok sorban nagy elismeréssel emlékeztek meg a nagyajtai ünnepségről. Az *Ellenzék* július 29-én az előkészületekről írva méltatta Kriza János jelentőségét: „Az igazi demokratia napszámosa volt az ember, ki a népköltészet kincseit adta át mindnyájunknak".[6]

A *Kolozsvári Közlöny* is a nagyajtai előkészületekről tájékoztatta olvasóit: „Azért, ha egyszerű és cziczoma nélküli lesz is a holnapi Nagy-Ajtán tartandó ünnepély, nem lesz az oly jelentőség nélküli; mert azt fogja tanúsítani, hogy a nemzet azt, ki szívét adta szeretettel és hűséggel a nemzetiség eszméjének: szívében hordozza gyöngéd, állandó szeretetét meleg érzelmeibe takargatva őrzi." (Sz. B.)[7]

Ritkán esett szó arról, hogy Kriza Jánosról költők írtak értékét, jelentőségét, emberi tartását elismerő és nagyra becsülő sorokat. Az unitárius kollégium VIII. osztályos tanulója, Györffy József társai megbízásából írt *„Alkalmi ódát" Kriza bölcsőjénél* címmel. Egyik részlete így hangzott:

„Légy üdvözölve fényes égi szellem:
Diadalodnak méltó napja ez!
Szívem dalába lelkemet lehellem!
A dalvilág küldött követje ez."[8]

Verssel köszöntötték Kriza János emlékét és az ünneplőket Szász Károly, Szász Béla, Jakab Ödön, Gabányi Árpád, Hegedűs István, Rédiger Géza is.[9]

*

Amikor Nagyajtán 1811. június 28-án az anyakönyvbe az újszülöttek közé beírták Kriza János nevét, akkor a faluban már örömmel beszélték, esetleg egymásnak is suttogták az asszonyok, hogy a „csonka kezű" papnak megszületett első gyermeke, mégpedig fiú, és János a neve, akárcsak az apjáé. Későbbi önéletrajzában azt írta a fiú: „Én Kriza János születtem 1811. június 24-én Miklósvárszéken, Nagyajtán."[10]

A „csonka kezű" pap (mondták „félkezű"-nek is) 1808-ban érkezett Nagyajtára. Amikor az egyházközség vezetői megtudták, hogy az új pap nem székely, hanem Torockóról származik, ráadásul a jobb keze „csonka", bizonyára összenéztek, s kissé kelletlenül figyeltek rá az első napokban. Rövidesen azt is megtudták, hogy elődei vasbányászatból éltek, sőt a család maga is abból tartotta fenn magát. A csonkaságról pedig kiderült, hogy az új pap gyermekkorában eltörte jobb karját, s a rosszul kezelés miatt maradt „hibás". Mivel fizikai munkát nem tudott volna végezni, a család úgy döntött, hogy a gyermeket taníttatja. Ő a papi pályát választotta.

Az új pap mindenkihez barátságos volt, kedvelni kezdték prédikációit, azt is, hogy egyszerű természetességgel beszélt a lakosokkal: idősebbekkel és fiatalokkal egyaránt. Amikor pedig meglátta a nagyajtai templomot, a védelemre készített egykori, de még nagy erőt mutató várfalat, arra gondolt: kemény munka vár rá, hogy helyt tudjon állni az igényes közösségben.

Fokozatosan ismerkedett az emberekkel, segítséget nyújtott gondjaikban, barátságot kötött a rektor úrral is, s egyre gyakrabban kezdte látogatni, mert megtetszett szép leánya, akit Bencze Borbálának hívtak. A „tűzről pattant, vidám kedélyű s eleven tréfás és dalos"[11] leányt 1810-ben feleségül vette. Ebben az évben a már otthonra talált pap 28, a felesége 20 éves volt. A családi boldogság azonban nem tartott sokáig, mert a közkedvelt feleség második gyermeke, Ferenc megszülése után egy évvel, 1814-ben, 24 éves korában végleg eltávozott a családból.

Kriza János másodszor is megnősült, az új feleséget Kisgyörgy Annának hívták, aki 1820 és 1829 között hét gyermekkel ajándékozta meg a családot.[12] Így a papi házban összesen kilenc gyermek felneveléséről kellett gondoskodni. Többségük a későbbiekben földműveléssel foglakozott, János után még Sándor tanult, aki 1827-ben született. Hogy a Krizák a nagyajtai nép megbecsülését és szeretetét élvezték, mi sem bizonyítja jobban, mint az, hogy az apa 47, a szintén unitárius pap Sándor fia 43, ketten összesen 90 évig Nagyajta papjai voltak.

A második feleség 1848-ban, a nagy kolerajárvány idején meghalt. A teljesség kedvéért közöljük azt is, hogy a „csonka" pap élete alkonyán harmadszor is megnősült, 70 éves korában feleségül vette a *Vadrózsák*ban kiváló gyűjtőként említett árkosi pap, Kiss Mihály özvegyét, Koncz Zsuzsannát.[13]

A gyermek Kriza János a nagyajtai iskola alsó osztályai elvégzése után a torockói iskolában folytatta tanulmányait, majd 1825-ben beíratták a székelykeresztúri gimnáziumba, ahol elsősorban udvarhelyszéki, háromszéki és marosszéki székely gyermekek voltak iskolatársai. 1829-ben a „kolosvári collégium-

[5] JAKAB Elek 1892, 28.
[6] *Ellenzék*, 1882. július 29.
[7] *Kolozsvári Közlöny*, 1882. július 30., 52.
[8] KOVÁCS János (szerk.) 1892, 40.
[9] Uo., 84–89.
[10] KRÍZA Ildikó 1982, 25.
[11] Szász Károlyt idézi VERSÉNYI György, dr. 1925, 3.
[12] VERSÉNYI György, dr. 1925, 3–5. Versényi György a gyermekek nevét és születési évét is felsorolja: György (1820), Dániel (1822), Borbála (1823), István (1824), Anna (1826), Sándor (1827), Zsuzsanna (1829); BÖZÖDI György 1937, 174.
[13] VERSÉNYI György, dr. 1925, 3.

nak lettem togátus vagy egyenruhás diákja"[14] – írta önéletrajzában. A „4 éves philosophiai és theologiai tanfolyam végzése után"[15] két évig tanított, majd az „unitárius ekklézsia" költségén a berlini egyetemen folytatta tanulmányait.

A folyamatosan jelen lévő gyomorbetegségét még borszéki borvízzel is próbálja gyógyítani. Közben Kolozsváron 1838-tól papi teendőket látott el, és a teológián 1840-től kezdett tanítani. 1842-ben családot alapított, feleségül vette Fűzi Borbálát. Családjukban négy gyermek született, egyikük korai halála miatt három gyermeket neveltek fel és taníttattak.

1861. július 1-jén a tordai zsinaton püspökké választották. Ekkor is szerényen nyilatkozott: „Én nem vágytam, és nem kerestem e papi hivatalt, tanúm rá az Isten".[16] Miközben az unitárius egyház ügyeit rendezte, és népköltési gyűjteménye II. kötetét kiadásra készítette elő, tüdőgyulladásban betegeskedett egy hétig, éss 1875. március 26-án végleg eltávozott a család, a barátok, tisztelői, a népköltészet kedvelői és az unitárius egyház köréből.[17]

*

Ezekben a napokban tisztelettel emlékezünk Kriza Jánosra, születésének 200. évfordulóján. Gyakran még rendkívüli emberek esetében is idő teltével az emlékek elfakulnak, más esetben tovább fényesednek. Kriza János azon kiváló férfiak közé tartozott, akikre születésük évfordulóin egyre fokozottabb megbecsüléssel emlékezünk. Ilyenkor alkalom kínálkozik munkásságának, emberi értékeinek újbóli számbavételére, életének és ténykedésének újabb adatokkal való kiegészítésére. Mivel számos területen bizonyos értelemben kimerítettnek tűnik értékeinek feltárása, ez alkalommal azt keressük, mivel tudjuk gazdagítani, bővíteni az eddigi megemlékezéseket, hozzá tudunk-e járulni valamely területen újabb adatokkal az életmű további gazdagításához, vagy megtaláljuk-e azt a lehetőséget, amely Kriza János munkásságából eredően újabb irányú utak felé vezet? Azt már az elején megállapítottuk, hogy eszményien élt és alkotott az az ember, akit az ifjúság példaképének tekinthet. A kolozsvári fiatalok ezért emlékeztek rá tisztelettel halála után nem sokkal, és fontosnak tartották szülőházát emléktáblával megjelölni. A kolozsvári kollégiumban Kriza-alapot létesítettek, amelynek kamataiból jutalmazták a tehetséges tanulókat.[18] De az elismerés abban is megmutatkozott, hogy kisebb-nagyobb közösségek megtiszteltetésnek tekintették, ha nevét példaként állíthatták egy-egy csoportosulás vagy nagyobb közösség elé. Megbecsülését jelentette, hogy a Magyar Tudományos Akadémia már 1841. szeptember 3-án levelező tagjává választotta, továbbá az is, hogy Toldy Ferenc javaslatára már 1858. április 11-én az 1532-ben írt magyar kódexet *Kriza-kódexnek* nevezték el. 1863-ban a *Kisfaludy Társaság* rendes tagjának választotta.[19] Számos helyen utcákat, intézményeket neveztek el róla, 1991. július 7-én szülőfalujában az európai hírű szobrász, Jecza Péter alkotását, Kriza János bronzba öntött mellszobrát helyezték el. Nagyajtán összegyűjtötték a személyéhez kapcsolódó tárgyak egyik részét, és emlékszobát rendeztek be. Nevével hívták össze Erdélyben 1990-ben mindazokat, akik a néprajz gyűjtői, kutatói, közreadói voltak, megalakítotva a Kriza János Néprajzi Társaságot, amely szüntelen munkálkodó névadójához méltóan számos kiváló eredményt tud felmutatni egészen napjainkig. Egyben Erdélyben először alakulhatott önálló magyar néprajzi társaság.

Az Anyanyelvápolók Erdélyi Szövetsége 2005-től évente megrendezi Sepsiszentgyörgyön a Kriza János balladamondó versenyt, 2009-től mese- és balladamondó versennyé bővítve, amelyen Temesvártól Nagybányáig, Kolozsvártól Brassóig, Dévaig, a Székelyföld minden iskolájából megjelennek a tanulók, őrzik, ápolják balladakincsünket és legszebb meséinket.

Az életmű őrzését és megbecsülését jelenti, hogy a *Vadrózsák* kötetét már több alkalommal is újból kiadták, ami néprajzi, népköltészeti kiadványok esetében ritkaságszámba megy. De megszámlálhatatlanok azon kiadványok, amelyekben népballadákat, -dalokat, -meséket, más alkotásokat ne válogatnának a *Vadrózsák*ból. Gyűjteményének alkotásai állandóan megtalálhatóak különböző tankönyvekben is.

*

Említettük már, hogy megemlékezéseink során állandó gondunk, mivel tudnók gazdagítani Kriza János életművét. Úgy érezzük, hogy ugyan kis mértékben, de ez alkalommal, közel 170 év eltelte után, újabb adatokkal bővíthetjük a *Vadrózsák* kiadásának körülményeiről szóló tudásunkat.

Amikor 1863-ban megjelent a *Vadrózsák* első kötete, az *Előszó* 1862. december 27-én készült, Kriza János azt írta: „Emlékezhetik még egy-egy olvasóm: húsz éve maholnap – előbb még, mint a Kisfaludy Társaságnak népköltési nagy vállalata megindult volna – „Vadrózsa" cím alatt kiadandó népköltemények pártolására hívtam volt fel a nagyközönséget."[20]

Ezt követően Kriza János megírta 1868-ban, Toldy Ferenc kérésére, viszonylag részletes önéletrajzát,[21] és sokan ekkor figyeltek fel a *Vadrózsák*

[14] KRÍZA Ildikó 1982, 26.
[15] VERSÉNYI György, dr. 1925, 3.
[16] KOVÁCS János (szerk.) 1892, 12.
[17] VERSÉNYI György, dr. 1925, 10.
[18] KOVÁCS János (szerk.) 1892, o. n. (előszó).
[19] VERSÉNYI György, dr. 1925, 15.
[20] KRIZA János 1975, 34.
[21] HELLEBRANT Árpád 1912, 531–532. Az önéletrajz megírására utal.

megjelentetésének előkészítése első lépéseire. Ebben ezt írja: „1842-ben adtam volt ki Előfizetési Felhívást *Vadrózsa* című népköltészeti gyűjteményre, mely mintegy nyolc ívre volt számítva…”[22]

A kutatók egész sora éveken, évtizedeken át kereste ezt a felhívást, azonban század elteltével sem akadtak nyomára. Bizonyos utalások megerősítették kibocsátását, de azok nem pótolhatták az eredetit.

A Bajza József szerkesztette *Athenaeun* 1843 elején megjelent számában figyelemmel követte az előző évi erdélyi irodalmat is, és *Erdély az irodalom körül 1842-ben* címmel beszámolt a legfontosabb eseményekről. Zeyk János közölte a következő sorokat: „… A’ sajtó’ mozgalmai közé sorolhatjuk:…A’ nem soká sajtó alá menendők közül említendők: … Kriza székely népdalai és mondái a’ nép’ szájáról gyűjtve”.[23]

A *Felhívás*ról 1844-ben is híradást olvashatunk. Ezt maga Kriza János írta, és az *Erdélyi Híradó*ban, a január 30-i számban jelent meg. Címe: *Figyelmeztetés a Vadrózsa iránt*. „Ilyen czim alatt ígért »Népköltészeti Gyűjtemény« első füzetét közelebbről sajtó alá adandó hálás köszönetet nyilvánítok t. cz. Aláíróimnak, kik e’ nemzeti érdekű vállalat létre jöhetésére segéd kezeket nyújtanak.”[24]

Az 1840-es években, ha nem is közvetlenül a felhívásra vonatkozóan, de annak nyomán néhányszor még utalást találunk Kriza János gyűjteményére. Székely Ádám levelében, amelyet Erdélyi Jánosnak küldött 1846. július 12. vagy 13-án, arról írt, hogy „Most ugyan adatik-ki egy gyűjtemény *»Vad rozsa«* cím alatt Kolosvárt, unit(árius) Pap T(isztelendő) Kriza János úrtul”, amelyben némi kifogást is közölt.[25]

A továbbiakban többnyire levelekben ismételten elhangzott a *Vadrózsák* megjelentetésének időszerűsége, Kriza János előkészületei a kiadásra, míg végül 1863. január 14-én már a kolozsvári nyomdából elindult a népszerűség útján a régen várt kötet. Néhányan a felhívást úgy képzelték el, hogy Kriza János valamely ívet bocsátott ki, amelyre felírták az előfizetők nevét. Dr. Sebestyén Gyula, amikor 1911-ben, Kriza János születésének 100. évfordulóján ünnepi beszédét a *Kisfaludy Társaság* ülésén felolvasta, arról írt, hogy „1842-ben, a magyarországi mozgalmak előtt, már ki is bocsátott egy aláírási ívet a *»Vadrózsák«* című gyűjteményre.”[26] Az ívkibocsátás közlésének hatása kinyúlik 1942-re is. Ortutay Gyula a Kriza Jánosról szóló tanulmányában írta: „1842-ben bocsátja ki ezt a gyűjtőívet. Azt hihetnők, gyűjtőívét megértés fogadja…”[27] E megállapításhoz talán az is hozzájárult, hogy Kriza János 1844-ben hálás köszönetét nyilvánította aláíróinak, akik segítséget nyújtottak.[28] Az íves megfogalmazók azt is figyelembe vették, hogy Kriza János, amint készült a II. kötet kiadására, az Arany Jánoshoz írott levelében a költségek egyik részét úgy képzelte el előteremteni, hogy „aláírás” útján biztosítja.[29] Keltezés nélkül, de 1863 után írta Filep Elekhez levelét. Ebben is a második kötet megjelentetéséről, felhívásról írt, és arról is, hogy „aláírást” próbál gyűjteni, hátha „száz aláírót nyer…”[30]

A Kriza János életművének kutatói gyakran viszszatértek a felhívás hiányára. Faragó József 1971-ben a Kriza Jánosról szóló tanulmányában így írt: „Sajnos, e felhívást egy kutatónak sem sikerült megtalálnia”. Mentséget is próbált keresni: „Valószínűleg egyleveles nyomtatványként látott napvilágot … az Erdélyi Híradóhoz mellékelve, s százhúsz év alatt példányai szétkallódtak, megsemmisültek”. Faragó József arra is kitért, hogy a Kolozsvári Egyetemi Könyvtárban az *Erdélyi Híradó mellékleteit* az 1832–1844-ig terjedő sok száz levele közt a felhívást eredménytelenül kereste. Ennek ellenére még mindig arra gondolt: esetleg „ismeretlenül lappang” valahol.[31]

Nos, ismételten bebizonyosodott, hogy akár száz éves keresés után is, akár nem várt helyről is, előbukkanhat valamely bizonyságul szolgáló adat. 1978-ban a Székely Mikó Kollégium, akkori 1. számú Líceum tanulója, Tana Gyula mutatta meg Kriza János felhívását, amelyet a bölöni pap irattárából juttatott el hozzá Árpa Tünde. A nyomtatvány, a Felhívás teljes szövegét és fénymásolatát Tana Gyula a *Nyelv- és Irodalomtudományi Közlemények* 1979-es számában közölte.[32]

A bevezető sorok:

NYUGTATVÁNY

*40: Negyven p-x*ről [pengőkarjcárról], mellyet a’ jelen évben Kolosváratt Kriza János által kiadandó **„Vadrózsa”** czímű Népköltészeti Gyűjtemény 1^{ső} Füzetére *Unitárius Ifju Lőfi Áron* urtól kezemhez vettem *Septemb* hónap *16^{ik}* nap*ján* 1843. *Dersi Paál Samu sk.*

Figyeltetésül. Stb.

(Megjegyzés: A közölt nyomtatványban dűlt betűkkel található a tintával beírt szöveg)[33]

A második Nyomtatványra 2001-ben a Sepsiszentgyörgyi Állami Levéltárban a múzeumalapító

[22] KRIZA János 1956, II, 441.
[23] *Athenaeum,* 1843, 46.
[24] KRIZA János 1844, 49–50.
[25] ERDÉLYI János 1960, 275–276.
[26] SEBESTYÉN Gyula, dr. 1911, 65.
[27] ORTUTAY Gyula 1960, 193 és KOVÁCS László (szerk.) 1942, 252.
[28] KRIZA János 1844, 49–50.
[29] KRIZA János 1956, II, 434–436.
[30] Uo., II, 430–431.
[31] FARAGÓ József 1971, 76.
[32] TANA Gyula 1979, 59–62.
[33] Lásd 5. számú melléklet.

Cserey Jánosné Zathureczky Emília iratai között találtunk rá.[34]

NYUGTATVÁNY

40: Negyven p.[engő] *x*[krajcár]ról, mellyet a' jelen évben Kolosváratt Kriza János által kiadandó **„Vadrózsa"** czimü Népköltészeti Gyüjtemény 1^{ső} Füzetére *Szék. H.[Székely Határőr] Cadet t. [eljes] cz[ímű] Zathureczky István* urtól kezemhez vettem. *Junius* hónap *29^{ik}* nap*jánn* 1843. *Árkosy Móses sk. Nemes Nagy Ajta kir: városának a' Nag. rectora* –

Figyeltetésül. **„Vadrózsa"** tartalma: Népdalok, énekek, regék, mondák, példabeszédek, elmés talányok, furcsa sajátságos székely kifejezések és mondatok, szóval: mindaz, valami a' székely kedélyvilágban vadrózsaként termett, mi a' nép szivéből öntudatlan természetességben tört ki 's hangzik ajkakról ajkukra 's ollykor szokatlan bájjal lepi meg a' népiesség 's egyszerü természet barátját. Néhány fiatal székelyföldi barátom, legkivált – T. Ürmösy Sándor Úr lankadatlan fürge szorgalmának kell köszönnöm, hogy még az idén képessé vagyok téve **„Vadrózsám"** első virágszálát előfizetőim kezébe nyujtani.

Több füzet kiadhatása függ a' hő pártolástól.

Kriza János[35]

E két Nyugtatvány tehát igazolja Kriza János önéletrajzában írtakat, és egyben közelebb visz az előfizetők toborzásának kutatásához. Első ízben közvetlen bizonyság arra, hogy Kriza János előfizetői felhívást bocsátott ki, és azt eljuttatta különböző, elsősorban unitárius községekbe. Ez alkalommal is az évszámra kell tekintettel lennünk. Az első benyomás szerint feltételezhettük, hogy az 1842-ben kibocsátott lapot néhány támogatóhoz csak 1843-ban, a feltüntetett keltezéskor juttatták el. Erre azonban rácáfol, hogy az 1843-as évet nem tintával, utólag írták, hanem a nyomtatott szövegben található. Így tehát nem fogadható el az a következtetés, amely szerint „a nyomtatvány elkészítése, és szétküldése történhetett 1842 utolsó napjaiban, tehát az előfizetések eszközlését csakis az 1843-as évben lehetett remélni."[36]

Mivel az 1843. év a felhívásban a nyomtatott szövegben található, ezért ismételten a Kriza János nyilatkozatára kell hivatkoznunk, amely szerint önéletrajzában határozottan írta, hogy „1842-ben adtam volt ki Előfizetési Felhívást »*Vadrózsák*« című népköltészeti gyűjteményre." Bizonyság az *Athenaeum* 1843. év eleji száma is, hisz az erdélyi 1842-es irodalmi eseményekre utal, és „A' nem soká sajtó alá menendők" között említi a Kriza János népdalait és mondáit, tehát ebben az évben már tudomást kellett szerezniük a *Vadrózsák* első füzetéről.[37] Az eddigiek szerint el kell fogadnunk azt a megállapítást, hogy az 1842-es Felhívás továbbra is „lappang" valahol, és az 1843-ban nyomtatott Nyugtatványokat találtuk meg.

A Felhívást hány pártolóhoz juttathatták el, hányan fizettek elő a *Vadrózsák* első füzetére?

A 19. század elején, de később is, sőt még napjainkban is előfordul, hogy bizonyos könyvek megjelentetése attól függ, hogy megfelelő számú előfizető érdeklődik-e iránta? 1825-ben Vörösmarty Mihály *Zalán futásá*nak megjelentetéséért kibocsátott felhívására mindössze 88-an fizettek elő. Igaz, ismerünk sikeresebb felhívást is. Szakál Lajos népdalféléket írt. 1843-ban megjelentette *Czimbalom, mellyen, a' ki olvasni tud, negyven új dalt vehet* című verses kötetét 1100 példányban nyomták, és már abban az évben nagyrészt az előfizetők segítségével el is kelt.[38] Azt is meg kell jegyeznünk, hogy az *Athenaeum* 1843-as kiadásából kiderül, hogy Magyarország területén szűkre szabott Erdélyről a tájékoztatás, hisz az erdélyi újságokból „alig megy 50 példány túl a Királyhágón."

Valamely sikeres támogatásgyűjtésnek 1842-ben el kellett kezdődnie, hisz az 1843-as Nyugtatványban nem véletlenül írta Kriza János, hogy „Néhány fiatal székelyföldi barátom, legkivált T. Ürmosi Sándor Úr lankadatlan fürge szorgalmának kell köszönnöm, hogy még az idén képessé vagyok téve **„VADRÓZSÁM"** első virágszálát előfizetőim kezébe nyújtani", hangsúlyozva az *előfizetőim*et. Kriza János 1844-ben is „hálás köszönetet" nyilvánított azoknak, akik „e' nemzeti érdekű vállalat létre jöhetésére segéd kezeket nyújtanak", amely bizonyság arra, hogy sikerrel folytatódott az előfizetők toborzása. Az első köszönő szavak után azonban az előfizetők segítségéről nem találunk bővebb adatokat, inkább ellenkezőjét. Önéletrajza szerint az 1842-ben kiadott előfizetési felhívás után „a politikai világ nagy zajában elveszett kedvünk kiadhatására" – bár itt nem az előfizetők hiányában látja a sikertelenség okát. A *Vadrózsák* előszavában olvasható megfogalmazása szerint a *„Vadrózsák"* címen „kiadandó népköltemények pártolására hívtam volt fel a nagyközönséget. A pártolás nem lőn…"[39]

Hány előfizető jelentkezhetett az 1842–1843-as felhívásra? Említettük, hogy 1844-ben megköszönte a támogatást. A Filep Eleknek írt keltezés nélküli

[34] SÁL, Fond 74, *Cserey Emília iratai,* XXXI. csomag, 1843–1863, 1.

[35] Lásd 6. számú melléklet. (Megjegyzés: A közölt nyomtatványban dőlt betűkkel található a tintával beírt szöveg).

[36] TANA Gyula 1979, 61.

[37] *Athenaeum*, 1843, 46.

[38] HÉJJA Julianna Erika 2001, 213 és 215.

[39] KRIZA János 1975, 34.

levelében azt közölte, hogy a második kötetre ismét előfizetőket toboroz, és reménykedik „száz aláíró" megnyerésében.[40] Talán nem túl merész következtetés, ha arra gondolunk, hogy emlékezetében az 1842-es felhívás megközelítő eredménye élhetett. A *Vadrózsák* megjelenésekor az előfizetők általánosan közölt száma hasznos következtetés lehet. Már 1863. január 9-én Gyulai Pálhoz írott levelében arról panaszkodott, hogy a régi előfizetők „sáska módjára jelentkeztek." Az előzményekből úgy vélhetjük, hogy a „sáska módjára" nem a nagy mennyiségre, inkább a hirtelen megjelenésre, a meglepetésre vonatkozhatott.[41]

Az újonnan előkerült két Nyugtatvány eddig mindenképpen ismeretlen nevekkel gazdagította a *Vadrózsák* megjelentetésének segítőit. Eddig Kriza János a felhívásban arról írt, hogy „Néhány fiatal székelyföldi barátom" segített az előfizetők gyűjtésében, közöttük lehettek a Nyugtatványban említettek is: Dersi Paál Samu és Árkosy Móses. (Megfejtésre vár, miért írták a kézzel írott sorban: „Nemes Nagy Ajta kir. városának a' Nag. rectora", hisz nem lehetett királyi város.) Utóbbi 1837 és 1843 között volt a nagyajtai iskola rektora, majd 1843 és 1850 között Árkoson irányította az iskolát. Őt Lőrincz Elek követte, aki 1821-ben született és 1863-ban halt meg. Az Árkoson gyűjtött és a *Vadrózsák*ban Háromszékiek jelzésű meséket ő írta le. Árkosy Mózesről még azt is közölték, hogy 1816 és 1886 között élt, a szabadságharcban végül főhadnagyként küzdött, de a bukás után az osztrák katonai hatóság hol Sepsiszentgyörgyre, hol Bereckbe idézte.

Ha eddig nem ismertük egyetlen előfizetőnek sem nevét, sem azt, hogy mely helységbe juthattak el a Nyugtatványok, akkor most közölhetjük: „Unitárius Ifju Lőfi Áron" előfizetett; a helységre csak az utal, hogy a bölöni unitárius egyház irattárában őrizték. A második előfizető Zathureczky István volt, határőrtiszt, aki Nagyajtán adta át az előfizetői díjat.[42] Lőfi Áronról még tudhatjuk, hogy bölöni unitárius pap és köri esperesként tevékeny részese volt az 1882. július 30-i ünnepség előkészítésének. Az itt alakult bizottság elnöki tisztjét látta el, segítségére voltak Antos József ügyvéd és Zathureczky István Nagyajtáról.[43]

A Nyugtatványból az első füzet ára is kiderül: 40 pengőkrajcár. Ugyanezt az árat írta le Kriza János 1844-ben az *Erdélyi Híradó*ban is: „A' 7 vagy 8 ívre menendő füzet ára előfizetőleg 40 p.[engő] xr[krajcár].[44] Igazi értékét a 40 pengőkrajcárnak abból tudhatjuk, ha valamely korabeli termék árához viszonyítjuk. Nos, 1841-ben a tiszta rozs vékája 1 forint 18 krajcár volt.[45] Viszonyíthatjuk könyvekhez is: 1843-ban „a Bécsben élő tankönyvíró, Fekete János *Gyorsszámító*jának (1843) és *Képes számkönyv*ének (1844) az ára 30 az előbbinek, az utóbbinak 10 pengőkrajcár. 1844-ben Kis Bálint *Első évi oktató* című könyve kemény fedélben 16, kötetlenül 12 pengőkrajcárba került. (Az ívek számát nem ismerjük).[46] Amikor pedig húsz év múlva megjelent a *Vadrózsák*, akkor a korábban tervezett 7 vagy 8 ív helyett 37 ívre nyomtatták, érthető, hogy ára is 2 forint 50 krajcárra emelkedett, ami több mint hatszorosa lett az előfizetői árnak, de a levelekből az is kiolvasható, hogy ezt a különbözetet nem kérte Kriza János, nem engedte a „becsület", s így a mindössze 200[47] vagy 250[48] eladott példány nem jelenthetett „jövedelmet", inkább pénzügyi zavarokat. 1866. augusztus 9-én Arany Jánoshoz írott levelében azt közölte, hogy „az első kötetnek egy részével is még adós vagyok szűkös körülményeimnél fogva".[49]

Ugyanez foglalkoztatta az egy évvel korábban Péterfi Sándorhoz írott levelében is. A javíthatatlan tervező minden anyagi gondjai ellenére folyamatosan készíti elő a második kötetet, azzal a gondolattal, „hogy minél választékosabb gyűjteléket adhassak a közönségnek", és hogy reményli, „talán 200 példány el fog kelni, mint az első kötetből, amelyből majd semmi jövedelmem sem vala". Tovább folytatva levelét: „becsületem forog fenn inkább, mint anyagi hasznom is, amelyre egy cseppet sem számíthatók, bár elcsúsznék nálam is valami rendkívüli segély, midőn a püspöki jövedelmem is megcsökkent".[50]

Ilyen körülmények között is tovább tervezi a második kötet kiadását. „A Vadrózsák második kötetét kész vagyok bármikor kiadni, hogyha egy kissé biztosíthatom a rá teendő költségek – nyomtatásaik – megnyerését. Az első kötetből igen kevés példány kelt el. A második kötetet csak nyolcszáz példányban nyomtatnám, harminc ívet két forinton" – írta Gyulai Pálnak Abrudbányáról 1864. október 4-én. A két forinton árusítást megerősíti a Filep Elekhez írott levelében is.[51]

S ha különböző megfogalmazásokban még gyakran szóba kerültek a *Vadrózsák* kiadójának anyagi

[40] KRIZA János 1956, II, 30–31.
[41] KRIZA János 1911, 404–405.
[42] A két nyugtatványról korábban két közleményben is megjelent ismertető: ALBERT Ernő 2002, 55; Uő 2004, 11. A most közölt adatok a helyesek.
[43] KOVÁCS János (szerk.) 1892, 3.
[44] KRIZA János 1844, 50.
[45] SZABÓ T. Attila – VÁMSZER Márta (szerk.) 2002, 554.
[46] HÉJJA Julianna Erika 2001, 213 és 215.
[47] BÖZÖDI György 1937, 498. Azt írta Péterfi Sándornak, hogy „talán 200 példány el fog kelni, mint az első kötetből".
[48] KRIZA János 1956, II, 431. Filep Eleknek írta: az első kötetből „alig 250 költ el".
[49] Uo., 436. Hozzátehetjük, hogy Pestre is küldött 40 példányt, hogy „az Akadémia gyűlésére bejárók is vehessenek". (GYULAI Pál 1961, 493–494.)
[50] BÖZÖDI György 1937, 498–499.
[51] KRIZA János 1956, II, 429–430 és 431.

gondjai, a „jövedelemre nem számítás", fájdalommal gondolunk arra, hogy halálakor a *Vadrózsák* megjelentetéséért a családra maradt 198 forint adósság törlesztése.[52]

Arról is próbáltunk tájékozódni, hogy a *Vadrózsák* megjelenésekor Kriza János a korábbi előfizetőkön kívül tiszteletből kiknek küldött ajándékpéldányokat? Mindenekelőtt Mikó Imrét kell említenünk, akinek elsőként írta köszönő sorait a bő támogatásért. A már említett Ürmösi Sándor által gyűjtött előfizetőknek juttatott példányok körülbelül százra tehetők: „csak becsületből" is ki kell elégítenie – írta 1863. január 9-én Gyulai Pálnak.[53] Ehhez csatlakozott a most említett két előfizető.

Gyűjtőinek ismételten kötelességéül tartotta a tiszteletpéldányok elküldését: „a gyűjtőimet szintén példányokkal elégítem ki s más ismerőseimet."[54] Faragó József kutatásai eredményeként Kriza János 26 gyűjtőtársát sorolhatta fel.[55] Néhány levélre hivatkozhatunk. 1863. január 4-én Péterfi Sándornak írta: „A Vadrózsáim egy hét alatt kijőnek sajtó alól, s valami alkalom útján elküldöm Önnek is tiszteleti példányomat".[56] A keltezés nélkül, Filep Eleknek küldött levelében azt írta: „A Vadrózsák első kötetével bátorkodom némileg meghálálni a Tekintetes Úrnak szíves és buzgó részvétét."[57]

1863-ban a Kisfaudy Társaság rendes tagjává választotta. Abban az évben, október 4-én Gyulai Pálnak arról írt, hogy „Elfelejtettem volt azt is, hogy a Kisfaludy Társaság könyvtárába küldjek egy Vadrózsa-példányt, amit most bátor vagyok ezennel tenni." Másik levelében, amelyet ez év január 13-án postázott, sietett közölni Gyulai Pállal, hogy még kinek szándékszik tiszteletpéldányokat küldeni: díszpéldányt „kedves neje számára", továbbá Arany János, Jókai Mór, Hunfalvi Pál, Kemény Zsigmond, Csengeri, Toldy, Uran (?) József, Budenz József, Salamon Ferenc, Erdélyi János, Csaplár Benedek, Bocsor István neve szerepel,[58] és a továbbiakban még másoknak is szándékozik küldeni.

Kriza János a későbbiekben is szívesen adományozott a *Vadrózsák* köteteiből példányokat azoknak, akik további gyűjteményét segítették. 1865. július 1-jén újból levelet küldött Péterfi Sándornak. Közölte, hogy ki szeretné szélesíteni gyűjtési területét Kőhalom vidékére, sőt Hétfalura is. Levelében írta: „Azokat a kőhalmi magyar falukat, legalább papjaik vagy valamely arra való ember által tán ki lehetne zsákmányolni – én előre is honorálnám fáradságaikat példányok által a Vadrózsákból, csak írja meg nekem, ki lenne, akit lehetne felszólítani."[59]

Mintegy összegezésképpen, Kriza János gyűjtéséről közölnünk kell Faragó József megállapítását: „A szűnidőző diákok gyűjtőmunkára való biztatásafölkészítése Kriza gyakorlatában előbb-utóbb levelező gyűjtéssé alakult, hisz tanítványaiból vidéki tanárok, papok lettek, akikkel most már nem közvetlenül, élőszóban, hanem távolról, postai úton tanácskozott. A levelezésből egy sokfelé ágazó: a múlt század legnagyobb arányú, legszervezettebb és legcéltudatosabb erdélyi magyar kollektív népköltési gyűjtő- és kutatómunkájának körvonalai rajzolódnak ki előttünk – amely Krizának sok száz, talán több ezer levelébe s ugyanannyi munkaórájába került."[60]

Hogy mindenkit sikerült-e megtalálni a gyűjtőlevelezők közül, azt biztosra nem állíthatjuk; hogy a felsorolt 26 segítőn kívül még kaphattak-e példányokat valakik, akik valamely népköltészeti terméket Kriza Jánoshoz eljuttattak, nem tudhatjuk. Arról viszont Gyulai Pál tudósított 1879. február 10-én a Kisfaludi Társaság közgyűlésén felolvasott tanulmányában, hogy Kriza János 1859 után fokozta gyűjtését, „székelyföldi barátait és paptársait", sőt a tanulókat is felkérte a népköltészet gyűjtésére.[61]

*

Kriza János levelezése során mindegyre arra biztatta segítőtársait, hogy figyeljenek minden olyan népköltészeti alkotásra, amely része a székelység hétköznapi és ünnepi életének. Az eddig ismeretlen felhívásban, Nyugtatványban felsorolja az általa eddig összegyűjtött műfajokat: „népdalok, énekek, regék, mondák, példabeszédek, elmés talányok, furcsa sajátságos székely kifejezések és mondatok, szóval: mind az, valami a' székely kedélyvilágban vadrózsaként termett…". És a népi élet egész területét átfogó gyűjtésre hívta fel 1844-ben is azt, „ki édes honi nyelvét 's irodalmát szívén hordozza", azzal, „hogy az önmaga vagy mások ajkán élő népköltemények a' legszélesebb értelemben, le a' táncban felhevült népfia ujjongásáig 's a' vidéki népszokásokat és erkölcsöket feljegyezvén, e' gyűjteménybe elküldje".[62] Kriza János még 1852. december 18-án Péterfi Sándorhoz Csókfalvára írt levelében is népdalok, mondák, mesék, példabeszédek, mondás, babona, szójárás lejegyzését kéri.[63]

Későbbi leveleiből, sőt a második kötet előkészítéséből is kiderül a kezdetben megfogalmazott törekvése: minél teljesebben mutassa be a székely nép szellemi műveltségét és sajátosságait. Bár Kriza a későbbiekben

[52] FARAGÓ József 1963, 921.
[53] KRIZA János 1911, 404–405.
[54] Uo., 406–407.
[55] FARAGÓ József 1971, 103.
[56] Uo., 154.
[57] KRIZA János 1956, II, 431.
[58] KRIZA János 1956, II, 426; GYULAI Pál 1961, 493–494.
[59] BÖZÖDI György 1937, 500.
[60] FARAGÓ József 1971, 101 és 104.
[61] KOVÁCS János (szerk.) 1892, 64.
[62] KRIZA János 1844, 50.
[63] KRIZA János 1975, 91.

gyakran kitér a népballadák lejegyzésének fontosságára, sem az 1843-ban kiadott Nyugtatványban, sem az 1844-ben gyűjtőihez szóló felhívásban nem említi a műfajok között. Mindebből arra is következtethetünk, hogy még sem Kriza János, sem gyűjtőtársai nem jegyeztek le azokból a balladákból, amelyek a későbbiekben oly nagy értéket jelentettek, esetleg még nem figyeltek fel külön műfaji sajátosságaikra. Az „Udvarhelyiek" fejezetben a Kádár Kata két változata nyitja a *Vadrózsák* kötetét, és a jegyzetekben ez olvasható: „Az első még a forradalom előtt több évvel volt leírva egy fehér-nyikói jámbor székely atyafi szája után, de egypár hézagos verse miatt, mit csak későbbi időben sikerült kiegészítenem, mostanig nem jöhetett ki".[64]

Gyulai Pál a Kifaludy Társaság 1879. február 10-én tartott összejövetelén felolvasta a Kriza Jánosról szóló tanulmányát. Ebben arról írt, hogy az „1843-ban" kibocsátott Felhívás sikertelenségét látva a gyűjtés abbamaradt, de „a midőn 1859-ben az *Erdélyi Muzeum-egylet* első ülésén néhány napfényre került ó-székely ballada olvastatott fel, az értekező a még ki nem aknázott kincsbányára mutatott, Kriza lelke új lángra gyúlt",[65] s további gyűjtésre ösztönözte székelyföldi barátait és paptársait, a tanulókkal szintén gyűjtetett.[66]

Azt is megállapították, hogy Kriza János 1862-ben már birtokában volt minden balladának, amelyeket a *Vadrózsák*ban szándékozott megjelentetni, de szinte állandóan foglalkoztatta a II. kötet előkészítése is. Az ekkor írott leveleiben minden más műfaj mellett különös figyelemmel tekintett a balladákra. 1862. október 19-én Péterfi Sándort arra kéri, hogy a második kötetbe küldjön balladákat is, „hátha ott is lehet még legalább romjaiban valamely ballada forma ének vagy más történet versben vagy prózában".[67]

A balladák értékére és ritkaságára utal az 1862. december 9-i, Gyulai Pálhoz írott levelében. Amikor néhány balladát bemutatásra küld, azt kéri, hogy előtte főcímnek tüntessék fel: a „Vadrózsák sajtó alá menendő 2-ik kötetéből". Értékét tekintve is megfogalmazza, hogy legalább olyan jelentőségűek, mint a kötetben megjelenendők, hisz „szintoly régi székely ármálista nemesek". Utal arra is, hogy a népköltészet műfajai között ritkán található egy-egy ballada. Azt írta: „Magam is csudálkozom, hogy kaphatunk vagy egyet még, annyira rejtőzködő lények e ritka madarak. Egy-egy szolgáló vagy más falusi székely ember kunyhójába maradtak meg – a civilizáltabb székelyek nem tudnának ilyeneket közölni". Hivatkozik a balladák fokozatos eltűnésére is. Megemlíti, hogy „régebbi időkben", mindenfelé nagyobb számban lehetett találni, most már köszönetet mondhatunk azért, hogy ennyi is megmaradt az utókornak.[68]

A *Vadrózsák* előszavában külön részben fogalmazta meg véleményét a balladákról. Elsősorban értékükre utalt. Hiszi, hogy a balladákra és rokonneműekre felfigyel a közönség, hisz az anyanyelv és irodalom szempontjából is „megbecsülhetetlen kincsek", de ez alkalommal is kitért arra: a balladák kiveszőfélben vannak, hisz az énekesek csak töredékekre emlékeznek, a teljes szöveget esetleg minden századik közül egy ha tudja, pedig egy-egy motívum arra enged következtetni, hogy kiváló ének lehetett a megtalált részlet. E veszélyt hangoztatva ismételten gyűjtésre serkenti segítőit: „Nagy ideje hát, hogy minden nyelv- s irodalombarát ennek a nép szívén termett kincsnek fölkeresése s öntudatos megőrzésében annál inkább buzgólkodjék, minél ritkábbak lesznek a nép soraiban, akik azt ösztönszerűleg tovább őrizni s ápolni képesek, hogy így a kevésből is, mi még menthető, gyarapodást nyerve" további balladák váljanak ismeretessé.[69]

A *Vadrózsák* megjelenése után a Kisfaludy Társaság is soraiba hívta rendes tagként, de Kriza Jánosnak az is gondot okozott, hogy a Társaság „díszes polcára" akarják állítani, és ott beköszöntőt kell felolvasnia. Úgy látta, legfeljebb egy székely balladával kell beköszöntenie.[70] Megfogalmazta azt is, hogy a maga szerepére hogyan tekint a balladák gyűjtésében: „Annyi érdemem legalább leend, hogy expediciót bocsátottam ki a nemes vad felkutatására, hogy arany galickába csalogathattuk a jótartásra érdemeseket".[71]

Kriza János a változatok gyűjtésében és rögzítésében általában, a balladák esetében még inkább világosan látta, hogy azok önálló alkotások; az újabb változatok közelebb vihetnek a tökéletesebb egészhez, de a töredékek is tartalmazhatnak olyan motívumokat, amelyek a korábbi vagy későbbi egésznek eddig ismeretlen részét képezhették. Már a *Vadrózsák* első oldalain a Kádár Kata egymást követő két változatát közölte, a jegyzetekben pedig magyarázta a kettő közötti különbséget, és külön-külön értékét. Arra is kitért, hogy újabb, most már harmadik változatának nyomára is rátalált, amely néhány verstöredékből ítélve elkülönül a közlöttektől.[72]

Hasonlóképpen nyomozott a „Nem szoktam, nem szoktam" kezdetű ballada után is, amely *A nagy hegyi tolvaj*, majd *Zsivány felesége* típuscímen vált

[64] KRIZA János 1975, 466.
[65] Utalás GYULAI Pál 1860, 272–299.
[66] GYULAI Pál 1892, 64. Olosz Katalin hívta fel figyelmem: a *Vasárnapi Újság*ban (A. – 1862, 229–230.) szintén arról írtak, hogy a felhívást Kriza János 1843-ban bocsátotta ki.
[67] BÖZÖDI György 1937, 496.
[68] KRIZA János 1956, II, 423–424.
[69] KRIZA János 1975, 35.
[70] KRIZA János 1956, II, 425.
[71] Uo., 423–424.
[72] Uo., 426.

ismeretessé. A jegyzetekben azt közölte, hogy még két udvarhelyszéki és egy háromszéki változatban találtak rá, de különösen abban bízott, hogy Csíkban akadhatnak nyomára e „nemes vad tökéletesebb példányának". Felkutatására korábbi gyűjtőtársait is felkérte.[73]

Gyulai Pál kolozsvári tartózkodása idején szoros barátságot kötött Kriza Jánossal, és e barátság – elsősorban levelezés útján – akkor is erősödött, amikor Gyulai Pál Budapestre költözött. Biztatója, a *Vadrózsák* megjelentetésének előmozdítója, szerkesztésében is segítője volt Kriza Jánosnak, sőt a püspök halála után is arra törekedett, hogy az általa tervezett *Vadrózsák* II. kötete is napvilágot lásson. 1879. február 10-én Gyulai Pál méltatta Kriza János tevékenységét. Megemlékezett arról, mennyit fáradozott a *Vadrózsák* közreadója, hogy ismertté váljanak értékes balladáink, és azért is, hogy a műfaj szegénységével kapcsolatos vélemény megváltozzék. Azt is megemlítette, hogy a *Vadrózsák* előtt jelent meg néhány ballada, azok az alföldi betyárokról szóltak, de a *Vadrózsák*ban közzétett balladák mélységes emberi tragédiákról, nagynagy fájdalmakról, lelkiismeret-furdalásról, gyakran kétségbeesésről, tulajdonképpen emberi sorsokról szólnak: „…bármily becses a gyűjtemény nyelvészeti tekintetben, költői becse még nagyobb. Az ó-székely balladák, amelyeket Kriza részint gyűjteményében, részint a különböző folyóiratokban közzé tett, őt egész a magyar Percyvé emelik. Valóban az angol püspök ballada-gyűjteménye nem becsesebb az angoloknak, mint nekünk a magyar unitárius püspöké. Oly oldalról mutatta be népköltészetünket erősnek, a melyet leggyengébbnek hittünk".[74]

A népballadák értékét, jelentőségét említette Sebestyén Gyula is, amikor arról írt, hogy Kriza János és gyűjtőtársai időben jegyeztek le 40–50 ó-székely balladát, mert nélküle szegényebb volna népköltészetünk, népünk múltjának megismerése, és ezek az értékek örökre elveszhettek volna.[75] Bözödi György is Kriza János munkásságának értékéről írva hangsúlyozta, hogy gyűjteménye az erdélyi léleknek, gondolkodásnak legszebb kifejezője, de „gyöngyei" a népballadák.[76] Ritka az a korabeli írás a *Vadrózsák* megjelenése után, amely Kriza János gyűjtésének fontosságát ne hozta volna kapcsolatba a balladák közlésével: először mutatta be a székely balladakincset; gyűjteményében a balladák máig ható példamutatást jelentenek.

Kriza János a *Vadrózsák*ban tizenhat balladát, két változatot és néhány töredéket tett közzé. Jegyzeteiben utal még néhány változat ismeretére. Amikor Faragó József számba vette a *Vadrózsák*ban, a Magyar Népköltési Gyűjtemény I. és III. kötetében, valamint a különböző folyóiratokban és hírlapokban, esetleg kéziratban őrzött, a Kriza János nevéhez kapcsolható székely balladák számát, nyolcvanban állapította meg, és értékét így összegezte: „páratlanul gazdag gyűjtemény, páratlan értékű szellemi – tudományos, irodalmi és nyelvészeti – örökség a múlt század harmadik harmadából".[77]

E kezdeti első lépések után, amikor a népköltészet és irodalom ünnepét jelentette egy újonnan talált ballada bemutatása, amikor hosszas vitát váltott ki egy-egy ballada megismerése, a népköltészet gyűjtői fokozott eredményeket értek el a magyar balladakincs feltárásában. Vargyas Lajos az eddigi gyűjtések eredményeit vaskos kötetekben és folyóiratok lapjain ismertette. Megállapítása szerint a magyar kutatóknak lényegében 100 év alatt rendkívüli értéket jelentő mennyiségben sikerült különböző területekről összegyűjteniük a népballadákat. Vargyas Lajos 1972. december 31-ig 6456 balladát és balladaváltozatot vett számba.[78] Ezek összesítésekor azt is figyelembe kell vennünk, hogy Vargyas Lajos nem vizsgálta a helyi balladákat, amelyekkel tanulmánykötetei és a bennük található példák akár kétszeresére is duzzadhattak volna.[79] Az utóbbi időben Keszeg Vilmos közölt összefoglalót a balladakutatás kapcsán. Cikkeiben a romániai magyar balladagyűjtők és kutatók eredményeit összegezte.[80]

A számszerűségen túl mára már a magyar népballadák egyenkénti értékeléséig is eljutottunk, s az összehasonlító módszer segítségével – amely szintén Kriza János gyűjtésével kezdődött – Vargyas Lajos kijelölte balladáink önállóságát az európai balladák sokaságában.[81]

*

Kriza János leveleiben többször is megfogalmazta a változatok összegyűjtésének szükségességét, hisz nem lehet tudni, hol rejtőzik a tökéletesebb és teljesebb szövege vagy dallama egy-egy újonnan előkerülő típusnak. Tovább kereste Csíkban *A nagy hegyi tolvaj* „tökéletesebb" példányát is.[82] Arra törekedett, amit

[73] KRIZA János 1975, 158–159; 473–474.
[74] GYULAI Pál 1892, 64–65.
[75] SEBESTYÉN Gyula 1911, 71.
[76] BÖZÖDI György 1937, 174.
[77] FARAGÓ József 1998, 21–22.
[78] VARGYAS Lajos 1976, I, 7.
[79] VARGYAS Lajos 1976, II,793.
[80] KESZEG Vilmos 2010a. Az erdélyi gyűjtők között említi Vass Tamás, Szabó Sámuel, Jánosi János, Domokos Pál Péter, Konsza Samu, Kallós Zoltán, Antal Árpád, Albert Ernő, Almási István, Ráduly János, Bura László, Pozsony Ferenc, Olosz Katalin, Keszeg Vilmos nevét. Másik cikkében a balladagyűjtők és -kutatók között a fentieken kívül felsorolja Seres András, Kovács Ferenc, Imets Dénes, Horváth István, Dánielisz Endre, Mitruly Miklós, Demény István Pál nevét. Lásd KESZEG Vilmos 2010b.
[81] VARGYAS Lajos 1976, I–II; VARGYAS Lajos 1988, 278–371.
[82] KRIZA János 1975, 473–474.

később is többen megfogalmaztak, hogy egy-egy motívummal gazdagítsa valamely típus változatait, vagy pedig gyűjtői eljussanak a ballada valós történetéig is. A következőkben néhány ilyen változateltérés, motívumgazdagodás, valós történethez kapcsolódás részletét szándékozunk bemutatni.

Kriza János a *Vadrózsák*ban igazi nagy értéknek tekintette a *Kőmíves Kelemenné* balladát. Már az Előszót azzal zárta, hogy: „Beszéljen már tovább a két Kádár Kata, Bátori Boldizsár s a szép Júlia, Kőmíves Kelemennével s többi társaik." A balladát a *Vadrózsák*ban 584. számmal jelentette meg, a „Fehér-Nyikó mellől" helyjelöléssel. A jegyzetekben együtt említi a *Budai Iloná*val, mindkettőről közölte: „még elég jókor érkezének meg, hogy az első asztal legvégén helyet kaphassanak. De ők is elmondhatják váltig az egyszeri házi úrral: »Ott az első hely, ahová én ülök«". Amikor pedig idézi azt a háromsoros töredéket, amelyet Erdélyi János közölt a *Népdalok és Mondák* III. kötetében, arra a következtetésre jutott, hogy a monda „él a magyarhoni népnél is, s a töredékből ítélve, valamely variánsnak ott is léteznie kell, vagy nem régen még léteznie kellett".[83] Azóta, száz év elteltével, Vargyas Lajos *A falba épített feleség* típuscímmel, 46+2 adatjelöléssel 1972. december 31-ig közölt változatainak felsorolta gyűjtési helyeit. Külön tanulmányban vizsgálta eredetét, elterjedését, nemzetközi kapcsolatait,[84] majd összefoglaló művében tömörítve közölte kutatásai eredményét.[85]

A mi feladatunk a romániai magyar népballadák, így *A falba épített feleség* típusú ballada elterjedtsége, illetve gyűjtési és kutatási eredményeinek követése. A helyjelöléseket a következők szerint csoportosítottuk: Székelyföld 24, Moldva–Bukovina 10, más területek 12, és még két adat.[86]

1989-ben a Vargyas Lajos jegyzetét újabb adatokkal egészítettük ki. Ekkor a Székelyföldről 17, más területekről 6 változat adatait soroltuk fel.[87]

1990-től újabb változatok adatait sikerült összegeznünk, összesen 22-t. Így tehát az utóbbi időszakban majdnem megduplázódott *A falba épített feleség* balladatípus változatainak száma, hisz a korábbi 46+2 adat összesítve 91+2-re emelkedett.[88]

Anélkül, hogy ez alkalommal részletesen kitérnénk a felsorolt gyűjtésekre és értékelésekre, csupán annyit jegyzünk meg, hogy Kriza János *Vadrózsák* című kötete megjelenése után majd negyven évvel Horger Antal akkori brassói tanár állította, hogy Csíkban már kiveszett a *Kőműves Kelemenné*ről szóló ballada. Azt írta: „Csík vármegyére vonatkozólag legalább egész határozottan állíthatom ezt, mert a múlt nyáron …bejártam az egész megyét, és megfordultam minden községben, minden kedvező alkalommal kérdezősködtem utána a falusi értelmiségnél is, meg a nép körében is, de sehol semmi nyomára sem akadtam."[89] A Horger Antal közlését követő öt év teltével, 1907-ben Bodon Pál Szárhegyen talált rá az első csíki változatra,[90] majd Veress Gábor Borszéken, 1908-ban.[91] Kodály Zoltán 1910-ben Gyergyóalfaluban, Gyergyremetén, Szárhegyen is leírta.[92] Ugyanő a Kászonokban 1912-ben gyűjtött népdalokat, balladákat, és *A falba épített feleség* balladáját ott is lejegyezte.[93] Ugyanebben az évben Lajta László Ajnádon és Csíkverebesen talált rá.[94] Vargyas Lajos 1972-ig a Csíkból gyűjtött változatokból 13 lelőhelyét sorolta fel.

Ditróban 1971-ben sikerült megismerkednünk Ádám Joákimné Kurkó Juliannával, aki akkor 97 éves volt. *A falba épített feleség* típusú balladát április 11. és október 31. között négy alkalommal hangszalagon rögzítettük. Bebizonyosodott, hogy ugyanazon alkotó énekes viszonylag rövid időközben minden közléskor az ismert alapszöveget módosítja, és változtatja a hozzá csatolt prózai szöveget is. Jula néni énekei arra is példát jelentettek, hogy egy-egy ballada vizsgálatához szükséges többször is rögzíteni az éneket, hisz első alkalommal nem került sor a prózai szöveg elmondására. Ez alkalommal arra is találtunk példát, hogy nemzedékről nemzedékre hogyan, milyen változtatásokkal öröklődik egy-egy ballada. Jula néni halála után leányával, a 61 éves özv. Márton Ferencné Ádám Teréziával ismerkedtünk meg, aki 1973. augusztus 16-án szintén elénekelte *A falba épített feleség* típusú balladát, amelyet anyjától tanult. Elmondta újabb változatként a hozzá kapcsolt prózai szöveget is. Dallamával együtt *A halálra táncoltatott leány* című kötetben tettük közzé.[95]

A falba épített feleség típusú ballada változatainak gazdagítását további háromszéki változatok gyűjtésével sikerült segítenünk. Ha 1972. december 31-ig Háromszéken csupán két változatát rögzítették, a későbbiekben, az 1989-es számbavételkor 6-tal, a későbbiekben még 20 változattal sikerült bővítenünk. Ebben fontos szerepet játszott az, hogy felismertük: a cigányok számos olyan népköltészeti alkotást őriztek meg, amelyeket a magyarok már elfelejtettek. Ilyen *A falba épített feleség* típusú ballada is, hisz

[83] KRIZA János 1975, 476.
[84] VARGYAS Lajos 1959, 5–73.
[85] VARGYAS Lajos 1976, II, 13–73.
[86] Uo., 25.
[87] ALBERT Ernő 1989, 148–151.
[88] ALBERT Ernő 1995, 189–203.
[89] HORGER Antal 1902, 448.
[90] BARTÓK Béla 1908, 105.
[91] VERESS Gábor 1911, 51:3.
[92] BARTÓK Béla – KODÁLY Zoltán 1923, 78:56; 85:62; 162:124.
[93] Uo., 159:22.
[94] LAJTHA László 1941, 209–212.
[95] ALBERT Ernő 2004, 85–87.

Háromszéken különböző helyeken eltérő változatait énekelik. Megtartását a temetési szokások őrzése biztosítja, mert a halottsiratás során egész éjszaka keserveseket, balladákat is énekelnek. Pozsony Ferenc *Az álomvíz martján* című kötetében 4 teljes szövegét és 11-nek az adatait közölte.[96] Az utóbbi időben három, cigányoktól gyűjtött népköltészeti kötetet sikerült megjelentetnünk. E kötetekben *A falba épített feleség* típusú ballada 8 változatát tettük közzé.[97]

A Háromszéken talált változatok sajátosságai külön vizsgálatot érdemelnek, helyettük csupán két motívumra figyelünk. Az egyiket Mocsel Árpádné Góga Teréz 60 éves korában, 1977. június 26-án Nagyborosnyón énekelte:

Tizenkét kőműves el es indulának
Magos Déva várra, magos Déva várra,

Hogy építsék fel azt, hogy építsék fel azt.
Kardot es húzának, fel es esküvének.

El is indulának, neki es fogának.[98]

Mocsel Árpádné Góga Terézt, mivel rendkívülinek láttuk az énekét, ismételten megkértük a ballada előadására:

– Ördög hozott téged, drága feleségem.
Hallják kőmijesek. – Tizenketten vagytok,
Húzzatok tü kardot, húzzatok tü kardot,
Vegyétek tü vérit drága asszonyomnak…[99]

Egy évvel később Pozsony Ferenc változtatott szöveggel szintén Mocsel Árpádné Góga Teréztől írta le e balladát.

– Halljátok, halljátok, tizenegy kőműves,
Húzzatok tü kardot, húzzatok tü kardot:

Kinek felesége hamarabb jő ide,
Szép gyengén megfogjuk, vérit tesszük bele.[100]

Az előbbi szövegben a kőművesek arra húznak kardot, hogy felépítsék közösen Déva várát, a másodikban a kard egyértelműen a feleség megöléséhez kell, a harmadikban a kardhúzással csak sejteti az énekes, hogy a hamarabb érkező feleség megölésére készülnek, ahhoz szükséges a kard. Pozsony Ferenc a kardhúzás motívumáról értekezett is egyik tanulmányában.[101]

Külön figyelmet érdemel a kardra esküvés motívuma. A második változatban ugyanaz az énekes egyértelműen a feleség megöléséhez parancsolja a kard húzását, a harmadikban csak felszólít a kardhúzásra, az elsőben a kardhúzás az esküvés része, és a vár közös építésére vonatkozik. Ugyanezen a napon, 1977. június 26-án, szintén Nagyborosnyón a jelenlévő Mocsel Istvánné Góga Ilona (43 éves) a kardhúzást és az eskü a feleség megölésére vonatkoztatta:

– Mi jennek a jele, hogy e meg nem álla,
Mi jennek a jele, hogy e meg nem álla?

Hallgassatok ide, tizenegy kőmíves,
Ennek más a jele, mer e nem áll meg most.

Húzzatok tü kardot, húzzatok tü kardot,
Esküdjünk meg arra, esküdjünk meg arra,

Kinek felesége hamarább ideér,
Annak vegyük vérit, annak vegyük vérit.[102]

Bizonyos közösség kardra esküvése valamely cél megvalósításáért a katonaélet részeként a régebbi hagyományban is közismert volt. Amikor Mária Terézia kezdeményezésére a székely határőrség megszervezését 1762-ben megkezdték, már ellenálltak a gyergyóiak és felcsíkiak. A „Dánfalvi nagyobb Albert Mihály, 36 esztendős a Bűnfenyítő Bizottság előtt a következőket vallotta:

Mikor anno 1762, october, generális báró Buccow Csíkba való létibe Csíkszeredára hítták az embereket, az említett generális úr eleibe, hogy ottan béesküdjünk, mü dánfalviak, szentdomokosiak és madarasiak megindultunk Csíkszereda felé… Avval elmentünk a Szent János templomtól Somlyóra. Ottan az emberek a somlyai klastrom kőfalára kívül támasztották a fegyvereket. És a falu végin, a vár felé, Demeter János (aki Madéfalván meghalt) éles kardjára tevén az ujjakat, egyenként odamenvén, eskette meg az embereket, hogy azok, kiknek fegyvere vagyon, leteszik, akiknek pedig nincsen, soha fel nem veszik."[103]

A második motívum a torony építése. *A falba épített feleség* típusú balladák változataiban elszórtan találunk utalást a vár helyett torony építésére. A nagyborosnyói cigányok is néha vegyesen énekeltek vár vagy torony építéséről, sőt a várban épített toronyról is.

Ilyen sorokban énekelték:

Tizenkét kőmíves esszetanakodtak,
Elindulának ők magas Déva várra,
Rakjanak ők templót, rakjanak ők templót.

(Nagyborosnyó, 1977. július 26.
Mocsel Árpádné Góga Teréz, 60 éves.)[104]

[96] POZSONY Ferenc 1984, 61–66; 239.
[97] ALBERT Ernő 1998, 11–13; Uő 2000, 23–31; Uő 2001, 19–25.
[98] ALBERT Ernő 1993a, 167.
[99] ALBERT Ernő 1991, 7–8.
[100] POZSONY Ferenc 1984, 63–64.
[101] POZSONY Ferenc 1980, 69–80.
[102] ALBERT Ernő 2000, 23–25.
[103] IMREH István 1994, 227–228.
[104] ALBERT Ernő 1991, II, 3, 7.

Szintén ezen a napon Mocsel Árpádné más szövegezéssel újból elénekelte:

Fel es esküvének, fel es esküvének,
Hogy magos Déva váron templomot építnak.[105]

Kisborosnyón 1977. július 27-én, majd később is többen következetesen a bécsi torony építéséről énekeltek. Az eddig nem ismert változat miatt egészében közöljük.

– Hallod-e kocsisom, hallod-e kocsisom,
Az enyém a hat ló, s a tiéd az ostor.
Induljunk mü útnak, induljunk mü útnak,
Déli nagy álmomba, azt láttam álmomba.

A te édes gazdád meg vagyon már halva,
A te édes gazdád meg vagyon már halva.
Messzünnet fenyíti, messzünnet fenyíti.
Oda es érének, Bécsbe, nagy városba.

Mit éjjel dolgoztak, nappal esszeomlott.
– Két hervadt arcámon fojdogál az könnyű,
Fojjon mind a kettő, mind a záporesső,
Fojjon mind a kettő, mind a záporesső!

– Hallod-e feleség, hallod-e feleség,
Hozd el nekem ide kicsi rengő-pengő,
Kicsi gyermekemet, fekete ruhádot,
Szép piros véreddel meszet kell ótani.

Úgy áll meg a torony, a nagy bécsi torony.
Mit éjjel dógoztak, nappal esszeomlott.
– Két hervadt arcámon fojdogál a könnyü,
Fojjon mind a kettő, mind a záporesső.
(Kisborosnyó, 1977. július 27.
Goga Józsefné Ruzsa Klára, 77 éves.)[106]

Úgy véljük, mind a székelyek, mind a cigányság körében a továbbiakban is újabb változataira lehet találni *A falba épített feleség* típusú balladának.

*

A kutatás fontosságára világít rá néhány népballada történetének vizsgálata is. *A Dancsuj Dávid*ról szóló ballada hőséről száz év után derültek ki fontos valós adatok. Dancsuj Dávidot erőszakkal sorozták be katonának. Később többször megszökött, amiért szigorúan megbüntették. Az első szökést követően 300 legény között nyolcszor kellett végigfutnia, akik közben vesszővel ütlegelték, majd a második szökés után szintén 300 katona között, most már tízszer kellett futnia. Harmadik szökése után elhatározta, hogy mielőtt elfognák, társával együtt Moldvába menekül, de ekkor falustársai akadályozták meg eltávozását. Nyomban törvényszék elé állították, majd arról közöltek adatokat, hogy kivégezték.

Halála után a környéken valamely bujdosóének mintájára balladát kezdtek énekelni róla. Vargyas Lajos az 1906-ban közzétett változatát közölte, azzal a megjegyzéssel, hogy legkorábbi feljegyzése: 1882. Továbbá úgy értékelte, hogy „Változataiban már csak lírai kesergés és képzelt megszólítás maradt, témája a betyárköltészethez kapcsolja, hangja a régi balladákhoz. Állítólag a 19. század közepén élt román szegénylegényről szól, régi balladák és rabénekek hatása alatt".[107] Az 1954-ben megjelent gyűjteményes balladás kötetben *Dancsuj Dávid*ról szintén azt közölték, hogy a 19. század közepén élő „román szegénylegény" volt.[108] Román származását azóta írták le a jegyzetek többségében, amióta Kanyaró Ferenc tanítványa gyűjtésében 1906-ban a ballada újabb változatát tette közzé. A jegyzetekben arról írt, hogy Dancsuj Dávid román származású volt, akit fiatalkori gyilkossága miatt az osztrák csendőrök elfogtak és börtönbe zártak. Amikor a börtönből szabadult, még énekeltek róla, ezért Szentiványlaborfalvára költözött, ahol napszámos munkából tartotta fenn magát. 1896-ban halt meg.[109]

A balladának 1870–1976 között 11 változatban rögzített lejegyzéséről tudunk. Első lejegyzése 1862–1870 közötti időszakban történhetett, amikor gyűjtője eljuttatta Kriza Jánoshoz, hogy a *Vadrózsák* II. kötetében közzétegye.

A Sepsiszentgyörgyi Állami Levéltárban 1992-ben véletlenül rábukkantunk arra a jegyzőkönyvre, amelyet elfogásakor és kihallgatásakor, 1837. november 16-án és a következő napokban készítettek. Dancsuj Dávid azt vallotta: „Vagyok születésemre nézve Sepsi Martonosi 21 esztendős református". A martonosi születési anyakönyvben a következő beírás található 1814-ből: „Dancsuj Dávid Colonnusnak Feleségétől – N. N. Született fiát Dávidot kereszteltem 4ª x-bris [december]".[110]

A ballada értékelésének rövidített változatát 2007-ben közöltük. Ebben ismételten bebizonyítottuk, hogy más Dancsuj Dávidról szólt az a jegyzet, amelyet Kanyaró Ferenc 1906-ban közölt, és ismét más az, akiről a tulajdonképpeni ballada szól. Az is bebizonyosodott, hogy Dancsuj Dávid református vallású székelyként élt, és Bodok környékén bujdosott, amikor a katonaságtól megszökött. Ez a Dancsuj Dávid szolgaként nem tudott élni, a katonaság szabályaiba sem tudott beilleszkedni, ezért szem-

[105] ALBERT Ernő 1991, II, 2, 5.
[106] ALBERT Ernő 1991, I, 1, 10.
[107] VARGYAS Lajos 1976, II, 413–414.
[108] CSANÁDI Imre – VARGYAS Lajos 1954, 496–497.
[109] KANYARÓ Ferenc 1906, 237–239.
[110] ALBERT Ernő 1993b, 48–59 (kézirat); SÁL F. 105. 68/1:171; SÁL F. 28. 2/ 841.

befordult mindkét életformával, és így élete a bujdosás, állandó menekülés felé sodródott. Elhatározta a szülőföld végleges elhagyását. Könnyelműségének köszönhette, hogy elfogták. Pedig lehetett volna jó gazda, esetleg mozgékonyságánál és határozottságánál fogva jó szervező, mindenképpen a közösséget segítő hasznos ember.[111] Ismételten beigazolódott, hogy a Kriza János által először közölt balladáról száz év után is újabb adatok kerültek elő, amelyek döntő részben tisztázták az események valós voltát.

Valós történet és ballada közötti kapcsolatra sikerült fényt derítenünk a *Ballada Váradi Józsefről* című közleményünkben is.[112] Azokat az eseményeket és énekeket vizsgáltuk, amelyekben a Makk-féle összeesküvés részeseként Váradi József Háromszéken szervezkedett, majd elfogása után Sepsiszentgyörgyön elzárva tartották, és 1854. április 29-én kivégezték. Makk József az 1848–1849-es forradalom és szabadságharc leverése után Háromszéken tartózkodott, közben társaival kereste a kapcsolatot Kossuth Lajossal, hogy felajánlja szolgálatát a szabadságharc újrakezdéséhez. Úgy vélte, a mozgalom egyik központjának Háromszéken kell lennie. Bizalmi emberét, Váradi Józsefet 1852 júliusában Háromszékre küldte, aki ott kezdetben Szotyorban tartózkodott, majd félreeső helyen, Zoltánban Benkő Rafaelné házában szervezte a felkelést. Váradi József vezetésével az összegyűlt háromszékiek 1853. október 2-án a csíki, szentkirályi erdőben vertek tanyát, oda várták a többi felkelőt is, de a hatóság tudomást szerzett róluk, ezért menekülésre kényszerültek. Váradi József társával, Bálint Áronnal titokban több helyen is meghúzódott, majd a határhoz közelítve egy ideig Bélafalván telepedtek meg. Mivel mindenfelől körözték a szökevényeket, a feljelentőknek jutalmat is ígértek, Bíró Istvánné tudomást szerzett az idegeneknek a faluban tartózkodásáról, jelentette is a bírónak, aki a hütösökkel együtt elfogta mindkettőjüket. Bíró Istvánné mint feljelentő 100 darab, a hütösök 50-50 darab arany jutalomban részesültek. Váradi Józsefet és Bartalis Ferencet 1854. április 29-én Szentgyörgy határában, az Őrkőnél mintegy 3000 odarendelt néző előtt kivégezték. Ismeretes a kivégzés körülménye részletesen is.

Hogy mikor kezdtek balladát énekelni az eseményről, nem tudjuk, de a Székely Mikó Kollégium akkori tanára, Vass Tamás, Kriza János munkatársa az első változatot már szentgyörgyi tartózkodása idején, 1863 és 1865 között lejegyezhette, majd a kivégzést követő 13. évben, 1867-ben közzétette.[113]

Ezt a balladát Váradi József elfogásáról és haláláról korábbi rabénekek mintájára kezdték énekelni. Olosz Katalin kiderítette, hogy Váradi Józsefről már 1867 előtt énekelték a balladát, és azt kéziratos füzetben rögzítették is. 1859-ben, tehát öt évvel a kivégzés után, egy „nagyenyedi kéziratos énekeskönyv lapjairól" ismeretes, amely a Vass Tamás által közölt szöveg közeli változata. 1862-ben a ballada másik szövegét Bölönből Barabás Sándor küldte el Kriza Jánosnak, azzal a megjegyzéssel, hogy a faluban igen népszerű ének volt. A ballada egyik változatát Filep Elek is közölte Kriza Jánossal, hogy a második kötetben jelentesse meg.[114]

A Váradi Józsefről szóló balladát mindezidáig 12 változatban sikerült megtalálnunk, az utolsót cigány énekestől 1977-ben vettük hangszalagra. E balladát azért is külön meg kell említenünk, mert ismételten meggyőződhettünk: bármikor meglepetést jelenthet egy-egy újabb változat megtalálása. Amikor 1977. május 9-én Nagyborosnyóra látogattunk, és ott a cigányénekeseket arra kértük, énekeljenek *Kőműves Kelemen*ről, *Molnár Anná*ról és másokról, a 20 éves Gáspár György Váradi Józsefről kezdett énekelni. Ezt a változatot azért is jelentősnek tartottuk, mert több mint 100 év eltelte után ez közelítette meg a legjobban a valós eseményt. Lappangott tehát olyan változata az éneknek, amely az eddigi gyűjtések során soha nem került lejegyzésre.[115]

Gáspár György ilyen versszakokat énekelt:

Nem vétettem én senkinek,
Sem Istennek, sem embernek,
Csak a bélafalvi népnek,
Csak a bélafalvi népnek

De annak sem véték egyebet,
De annak sem véték egyebet,
Csak egy éjre szállást kértem
Csak egy éjre szállást kértem.

De ha nem akart szállást adni,
A zsandárkézbe mér adott fel,
Ha nem akart szállást adni,
A zsandárkézbe mér adott fel![116]
…

*

Kriza János 1862. március 9-én Kolozsvárról Péterfi Sándorhoz küldött levelében a korszerűségről, a változó körülményekről írt: „Annyi idő óta elveim is változtak a kiállításra nézve, de a tudós világ követelései is mások".[117] Azt is kiolvashatjuk e felfogásból,

[111] ALBERT Ernő 2007, 709–718.
[112] ALBERT Ernő 1996, 86–140.
[113] VASS Tamás 1867, 123.
[114] SZABÓ Sámuel 2009, 499–501.
[115] ALBERT Ernő 1996, 86–140; Uő 1994a; Uő 1994b.
[116] ALBERT Ernő 2001, 41–42. (dallammal)
[117] BÖZÖDI György 1937, 495.

hogy a népköltészet gyűjtőinek, kutatóinak is az idő múlásával, a tudomány fejlődésével egyidejűleg alkalmazkodnia kell a kor követelményeihez. A 21. századig a népköltészet értékelésében számos új körülmény jelentkezett, amelyet a mai gyűjtőnek, kutatónak figyelembe kell vennie. Kodály Zoltán megállapítása: „A falusi munka hosszabb helybenlakást kíván, állandó érintkezést ugyanazon emberekkel. A vándorgyűjtő típusa régebben volt időszerű, amikor rövid idő alatt is sok anyagot talált. Egyes különlegesség kutatója ma is igyekezni fog minél több helyen megfordulni. De legfontosabb kérdésekre választ elsősorban az egy-egy helyet hosszabban megfigyelő kutatástól várhatunk.[118]

Ezen meggondolásból is a romániai magyar népköltészet kutatói számos eredményt tudnak felmutatni. Mára már egy-egy szűkebb vidék, sőt külön egyetlen település népköltészete, balladakészlete napvilágot lát. Szaporodnak az egyéni monográfiák. Magunk is tizenöt éven át egyetlen család: férj, feleség balladáit, énekeit, meséit, a népköltészetben található műfajok döntő részét, úgy is mondhatnánk: megközelítőleg minden tudásukat hangszalagra vettük, ami több mint 1000 tételt, 150 CD lemezt jelent.

Kriza János korában nem figyeltek, esetleg igen ritkán, a kézírásos füzetekre. Az írásbeliség a magyarság körében általánosan a 19. század második felében terjedt el. Keszeg Vilmos kötetet szerkesztett a témáról, utóbb pedig önálló könyvben mutatta be az írásos folklór jelentős részét.[119] A szerkesztett kötetben helyet kapott a népi verses levelezésről szóló írásunk is. Egyik kiinduló pontunk László Gyula megállapítása volt, miszerint: „Érdemes dolog lenne a népi levelezés és kéziratos leveleskönyvek mind teljesebb összegyűjtése, mert e nélkül a népi magatartás vizsgálata csonka.[120] Az eddigiek során 342 verses levelet sikerült számba vennünk. A füzetekből és verses levelekből megállapítható, hogy többnyire katonák vagy katonáknak írták, továbbá a szülőföldtől távol élők: szolgálók, szolgák. A csíki legényeket Boszniába, Bécsbe, később Dorohojba, mindenképpen otthonuktól távoli helységekbe vitték katonának, a lányok pedig elsősorban Brassóban, Budapesten, Bukarestben szolgáltak. Egy-egy felcsíki községből akár 100-an, 150-en is bizonyos időre távol éltek szüleiktől.

Mivel a verses levelek kézzel írottak, többnyire füzetekből, másolás útján terjednek, már eleve úgy tekintünk rájuk, mint olyan szövegekre, amelyek nem változnak. Sikerült bebizonyítanunk, hogy a 342 levél 6306 verssora közül 1050-ben valamely formában előfordul a „levél" szó, például: „Indítom levelem egy szép rózsaszálnak" vagy „Küldöm levelemet szép magyar hazámba" stb., de közöttük csupán 70 verssort találtunk olyat, amelyen legalább szórendet nem változtattak.[121]

Gyakran olvashatunk olyan közleményt is, amelyben egy-egy személy tulajdonában lévő teljes füzetet ismertetnek, s amelyek értékes tanulságokat tartalmaznak a népi kultúra vizsgálata szempontjából is. Legutóbb a Székely Nemzeti Múzeum kiadványában ismertettünk egy ilyen füzetet.[122]

*

Amikor Kriza János születésének 200. évfordulóján valljuk, hogy „tisztesség adassék" mindazoknak, akik becsülettel, kitartó munkával, hazájukhoz, népükhöz, szülőföldjükhöz hűséggel töltötték el életüket, akkor azt is mondjuk, hogy mindaz, amit a székely, de általában a magyar népköltészetért Kriza János tett, az ma is tanulság mindenkinek, aki feladatának tekinti a nép alkotásainak összegyűjtését.

Kriza János 1862. augusztus 12-én a *Vadrózsák* nyomtatásának időszakában a siker reményében fogalmazta meg: „…azt tartom, hogy minden ember tegye meg azt a jót, ami tőle telik."[123] Amikor vallomásra szűkítettem közlendőmet e megemlékezéshez hozzájárulva, akkor el kell mondanom, hogy immár lassan hatvan éve annak, hogy tudatosan hozzákezdtem a népköltészet gyűjtéséhez: a csíki balladák, majd a háromszékiek lejegyzéséhez. De a tudatos gyűjtés megkezdése előtt már gyermekkoromban Csíkdánfalva lakossága, majd kiváló tanítók belém táplálták a népköltészet iránti szeretet. Az iskolában a balladákat is a nevelés szolgálatába állították. Nem tudhattam, hogy Kriza János gyűjtéséből került valamelyik tankönyvbe a *Budai Ilona* című ballada, de amikor tíz éves koromban az anyák napi ünnepségen egyik nagyobb leányka szép szavakkal elmondta, és a falu asszonyai megrendülten, könnyezve, kimondhatatlan, fájdalmas szorongások között hallgatták, akkor – most visszagondolva – azt érezhettem, amit a hallgatóság, akik megbocsáthatatlan haraggal ítélték el a kegyetlen anyát. Akkor ott nem lehetett volna szívet-lelket meggyötrő, más fájdalmas szavakkal érzékeltetni az anyai szeretet szükségességét, mint ezzel a balladával. Ez az ünnepség arra is példa volt, hogy soha nem lehet tudni, egy-egy irodalmi, népi alkotás mikor, kikre, kire hathat meghatározó erővel. Az érdeklődést a csíkszeredai gimnázium tanárai, vidékről jött tanulói is táplálták, és amikor táncjátékban is bemutattuk *A halálra táncoltatott leány*ról szóló balladát, magunk is fokozottan átéltük a tragikus fájdalmat. Az egyetemi évek csak fokozták az érdek-

[118] KODÁLY Zoltán 1971, 7.
[119] KESZEG Vilmos (szerk.) 1999; Uő 2008.
[120] LÁSZLÓ Gyula 1943, 89.
[121] ALBERT Ernő 1999, 30–56.
[122] ALBERT Ernő 2010, 681–704.
[123] KRIZA János 1956, II, 415.

lődést és alázatot a balladák iránt, és a későbbiekben szinte mindennapos foglalatosságaim közé tartozott a balladákra való figyelés. Ma összegezésként mondhatom: életem jelentős részét a mindannapi tanítás mellett a magyar–székely–csíki–háromszéki népballadák bűvöletében töltöttem el, de kiegészítettem más vonatkozásokkal is.

Meggyőződésem, hogy a népi hagyományok felkarolásával, közkinccsé tételével népünket, nemzetünket szolgáljuk. Feladatunknak tekintjük, hogy tisztességgel becsüljük meg mindazokat, akik nemzedékről nemzedékre őrizték hagyományos, értékes kincseinket: költészetünket, szokásainkat, anyanyelvünket.

Albert Ernő – Sepsiszentgyörgy, Benedek Elek u. 8., 4A/9., RO-520067; alberterno@vipmail.ro

Irodalom

A. –
1862 Kriza János erdélyi unitárius püspök, *Vasárnapi Újság,* 20 (május 18.), 229–230.
ALBERT Ernő
1989 *Édesanyám sok szép szava. Ádám Joákimné Kurkó Julianna énekei,* Kriterion Könyvkiadó, Bukarest.
1991 A Kőműves Kelemen balladájának változatai Háromszéken, *Tulipán Füzetek,* I, 1, 9–10; II, 1, 5–7; II, 2, 3–5; II, 3, 7–8.
1993a Adatok a háromszéki cigányokról és költészetükről, in: Barna Gábor (szerk.): *Cigány néprajzi tanulmányok*, Mikszáth Kiadó, Salgótarján, 151–173.
1993b *Ballada Dancsuj Dávidról,* (kézirat), 48–59; SÁL F. 105, 68/1:171; SÁL F. 28. 2/ 841.
1994a Sepsiszentgyörgy 1854 áprilisában, *Háromszék,* 1122, 1994. április 30.
1994b Vértanúk Háromszéken, *Erdélyi Tükör,* VI, 4, 15–20.
1995 Adatok a falba épített feleség típusú népballada további kutatásához, in: Zakariás Erzsébet (szerk.): *Kriza János Néprajzi Társaság Évkönyve 3*, KJNT, Kolozsvár, 189–203.
1996 Ballada Váradi Józsefről, *Néprajzi Látóhatár,* V, 4–5, 86–140.
1998 *Sok szép cigányleány*, Kovászna Megyei Népi Alkotások Háza kiadása, Sepsiszentgyörgy.
1999 A népi verses levelekről, in: Keszeg Vilmos (szerk.): *Írás, írott kultúra, folklór. A Kriza János Néprajzi Társaság Évkönyve 7,* KJNT, Kolozsvár, 30–56.
2000 *Szabad madár*, Charta Kiadó, Sepsiszentgyörgy.
2001 *Sír az út előttem*, Albert Kiadó, Sepsiszentgyörgy.
2002 A csíki népballadák gyűjtése, in: Deáky Zita (szerk.): *Ünnepi kötet Faragó József 80. születésnapjára*, Györffy István Néprajzi Egyesület, Budapest, 53–82.
2004 *A halálra táncoltatott leány. Csíki népballadák*, Albert Kiadó, Sepsiszentgyörgy.
2007 Ballada Dancsuj Dávidról, *Acta Siculica 2007*, Székely Nemzeti Múzeum, Sepsiszentgyörgy, 709–718.
2010 A csíkdánfalvi huszár Lukács Károly népi kéziratos füzete (1910–1913), *Acta Siculica 2010*, Székely Nemzeti Múzeum, Sepsiszentgyörgy, 681–704.
Athenaeum
1843 *Erdély az irodalom körül 1842-ben*, Új folyam, I, 45–47.
BARTÓK Béla
1908 Székely balladák, *Ethnographia*, XIX, 43–52; 105–115.
BARTÓK Béla – KODÁLY Zoltán
1923 *Erdélyi magyarság. Népdalok,* Népies Irodalmi Társaság, Rózsavölgyi és Társa Zeneműkiadó, Budapest.
BÖZÖDI György
1937 Régi arcok. Kriza János, *Erdélyi Helikon,* X, 7, 173–84; 494–501.
CSANÁDI Imre – VARGYAS Lajos
1954 *Röpülj, páva, röpülj,* Szépirodalmi Könyvkiadó, Budapest.
ERDÉLYI János
1960 Erdélyi János levelezése, Sajtó alá rendezte és a jegyzeteket írta T. Erdélyi Ilona, *A Magyar Irodalomtörténet Forrásai 2*, Akadémiai Kiadó, Budapest.
FARAGÓ József
1963 Kriza János anyagi küzdelmei a Vadrózsákért, *Igaz Szó,* XI, 12, 915–921.
1971 Kriza János és a Vadrózsák, in: Antal Árpád – Faragó József – Szabó T. Attila: *Kriza János,* Második, átdolgozott kiadás, Dacia Könyvkiadó, Kolozsvár, 57–176.
1998 *Őszékely népballadák,* Összesítő válogatás Faragó József gondozásában, bevezető tanulmánnyal és jegyzetekkel, Kriterion Könyvkiadó, Bukarest–Kolozsvár.
GÁBOR Albert
1892 Az emlékünnep keletkezésének története, in: Kovács János (szerk.): *Kriza-album*, Budapest, 1–4.
GYULAI Pál
1860 Adalék népköltészetünkhez, *Budapesti Szemle,* IX, 272–299.
1892 Kriza János, in: Kovács János (szerk.): *Kriza-album*, Budapest, 59–67.

1961 *Gyulai Pál levelezése 1843-tól 1867-ig*, Sajtó alá rendezte és a jegyzeteket írta Somogyi Sándor, *A Magyar Irodalomtörténet Forrásai 4*, Akadémiai Kiadó, Budapest.
HÉJJA Julianna Erika
2001 Könyv és olvasója Gyulán a XVIII. század első felétől 1848-ig. Közlemények, *Magyar Könyvszemle,* 117, 2, 209–219.
HELLEBRANT Árpád
1912 Kriza János levelei Toldy Ferenchez, Kolosvárt Oct. 13, 1868, *Akadémiai Értesítő,* XXIII, 274, 10 (október 15.) 509–532.
HORGER Antal
1902 A „Kőmíves Kelemenné" eredete, *Ethnographia,* XIII, 9, 10, 392–404; 440–448.
IMREH István
1994 *Látom, az életem nem igen gyönyörű. A madéfalvi veszedelem tanúkihallgatási jegyzőkönyve. 1764*, Kriterion Könyvkiadó, Bukarest.
JAKAB Elek
1892 Emlékbeszéd, in: Kovács János (szerk.): *Kriza-album*, Budapest, 15–37.
KANYARÓ Ferenc
1906 Székely balladák, *Ethnographia,* XVII, 232–242.
KESZEG Vilmos (szerk.)
1999 *Írás, írott kultúra, folklór. Kriza János Néprajzi Társaság Évkönyve 7,* KJNT, Kolozsvár.
2008 *Alfabetizáció, írásszokások, populáris írásbeliség.* BBTE Magyar Néprajz és Antropológia Tanszék – Kriza János Néprajzi Társaság, Kolozsvár.
2010a Lokális ballada, *Romániai Magyar Lexikon,*
Forrás: http://lexikon.adatbank.ro/tematikus/szocikk.php?id=30. Utolsó letöltés: 2011. nov. 28.
2010b Romániai magyar népballadák, *Romániai Magyar Lexikon,*
Forrás: http://lexikon.adatbank.ro/tematikus/szocikk.php?id=39. Utolsó letöltés: 2011. nov. 28.
KODÁLY Zoltán
1971 *A magyar népzene,* A példatárt szerkesztette Vargyas Lajos, ötödik kiadás, Zeneműkiadó, Budapest.
KOVÁCS János (szerk. és kiadta)
1892 *Kriza-album*, Budapest.
KOVÁCS László (szerk.):
1942 Ortutay Gyula: Kriza János, *Erdélyi csillagok*, Erdélyi Szépműves Céh, Kolozsvár, 249–253.
KRÍZA Ildikó
1982 *Kriza János és a kortárs eszmeáramlatok,* Akadémiai Kiadó, Budapest.
KRIZA János
1844 Figyelmeztetés a' Vadrózsa iránt, *Erdélyi Híradó,* 9 (jan. 30.), 49–50.
1911 Vadrózsák, Székely Népköltési Gyűjtemény, Szerkesztette dr. Sebestyén Gyula, *Magyar Népköltési Gyűjtemény,* Új folyam, XI–XII, Budapest.
1956 *Székely Népköltési Gyűjtemény*, Összesítő válogatás a kiadott és kéziratos hagyatékból. A verses részt Gergely Pál, a meséket Kovács Ágnes gondozta, I–II, Magvető Könyvkiadó, Budapest.
1975 *Vadrózsák,* Kriza János Székely Népköltési Gyűjteménye Faragó József gondozásában, Kriterion Könyvkiadó, Bukarest.
LAJTHA László
1941 Erdélyi népköltés, *Pásztortűz,* XXVII, 4 (április) 142–144; 209–212; 266–268; 309–311; 352–354; 418–420; 462–484.
LÁSZLÓ Gyula
1943 Verses népi szerelmeslevelek, *Termés*, ősz, 89–93.
ORTUTAY Gyula
1960 Kriza János, *Írók, népek, századok*, Magvető Könyvkiadó, Budapest, 191–201.
POZSONY Ferenc
1980 A hajdúkkal útnak induló lány balladájának újabb változata, *NYIRK,* XXIV, 69–80.
1984 *Álomvíz martján. Fekete-ügy vidéki magyar népballadák*, Kriterion Könyvkiadó, Bukarest.
SEBESTYÉN Gyula, dr.
1911 Emlékezés Kriza Jánosra, *Ethnographia,* XXII, Új folyam, VII, 65–71.
SZABÓ Sámuel
2009 *Erdélyi néphagyományok*, Szabó Sámuel és gyűjtői körének szétszórt hagyatékát összegyűjtötte, szerkesztette, bevezető tanulmánnyal és jegyzetekkel közzéteszi Olosz Katalin, Európai Folklór Intézet – Mentor Kiadó, Budapest–Marosvásárhely.
SZABÓ T. Attila – VÁMSZER Márta (szerk.)
2002 *Erdélyi Magyar Szótörténeti Tár,* XI, (R–Száj), Akadémiai Kiadó – Erdélyi Múzeum-Egyesület, Budapest–Kolozsvár, 554.
TANA Gyula
1979 Adatok a Vadrózsák történetéhez, *NyIrK,* XXIII, 1, 59–62.
VARGYAS Lajos
1959 Kutatások a népballada középkori történetében III. A „Kőműves Kelemen" eredete, *Néprajzi Értesítő,* XLI, 5–73.
1976 *A magyar népballada és Európa*, I–II, Zeneműkiadó, Budapest.
1988 Népballada, in: Vargyas Lajos (főszerk.): *Magyar néprajz V,* Akadémiai Kiadó, Budapest, 278–371.
VASS Tamás
1867 Váradi nótája. Székely népköltemények VI, *Székely Közlöny*, Szépirodalmi és ismeretterjesztő hetilap, Marosvásárhely, I, 16, 123.

VERESS Gábor
1911 Székely balladák, *Ethnographia,* XXII, 50–55.
VERSÉNYI György, dr.
1925 *Kriza János emlékezete*, Minerva Irodalmi és Nyomdai Műintézet R-T. Cluj–Kolozsvár.

Ellenzék, 1882. július 29. (in: Kovács János (szerk.): *Kriza-album*, Budapest, 1892, 46.)
Kolozsvári Közlöny, 1882. július 30. (in: Kovács János (szerk.): *Kriza-album*, Budapest, 1892, 52.)
Nemere, XII, 61, 1882. július 30. (in: Kovács János (szerk.): *Kriza-album*, Budapest, 1892, 46.)

Comemorarea a 200 de ani de la naşterea lui János Kriza (Confesiune)

(Rezumat)

János Kriza a fost unul dintre cei mai mari clasici ai culegerii de creații populare maghiare. Nu e uşor să spunem noutăți despre viața şi activitatea lui de culegere, deoarece generații de cercetători s-au străduit să contribuie la relevarea carierei lui. *Confesiunea* realizată cu ocazia comemorării a 200 de ani de la naşterea lui Kriza tratează în mod paralel viața folcloristului, istoria cultului ce s-a format în jurul lui, circumstanțele de realizare a culegerii sale intitulate *Vadrózsák* ('flori de măceş'), şi oferă o privire asupra contribuțiilor cu care autorul a completat culegerile lui Kriza în zona Treiscaune. Confesiunea completată cu elemente subiective şi documentează cu noi date arhivistice geneza culegerii *Vadrózsák*.

Commemorating the 200th anniversary of János Kriza's birth (Confessions)

(Abstract)

János Kriza was one of the most important Hungarian folklorists. It will not come easy to say novelties about his life and collecting activities since generations of researches have tried to reveal his carrier. The *Confessions* written with the occasion of commemorating the 200th anniversary of his birth, treats his life, the history of his cult in parallel with the circumstances of realizing the collection entitled Vadrózsák ('Wild Roses'), and it also offers an insight into the author's contribution to complete Kriza's collection in Háromszék region. The *Confessions*, containing subjective elements, documents with new archive data the genesis of the *Vadrózsák* anthology.

Melléklet

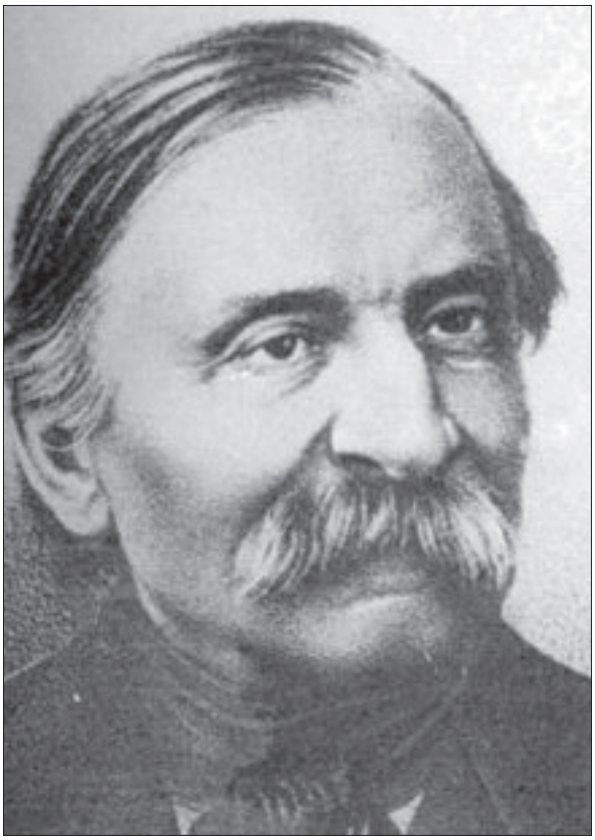

1. ábra

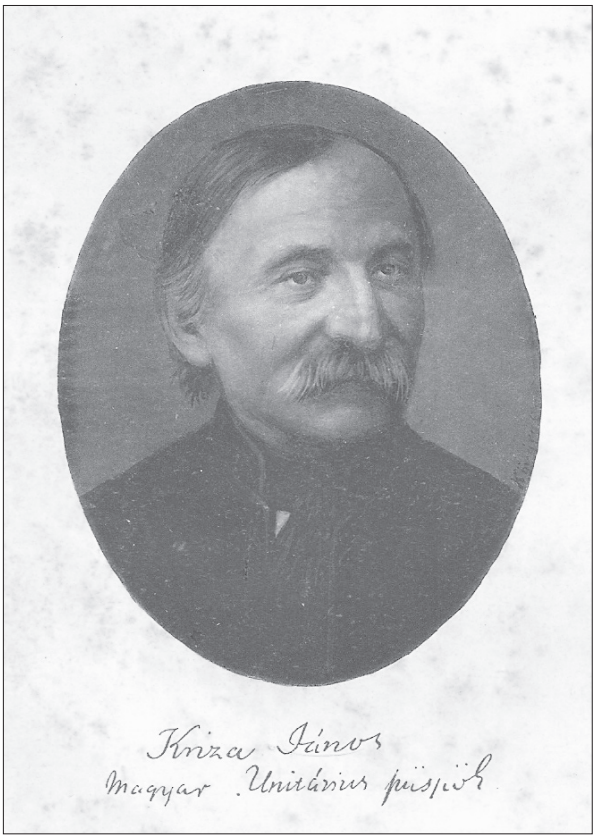

2. ábra

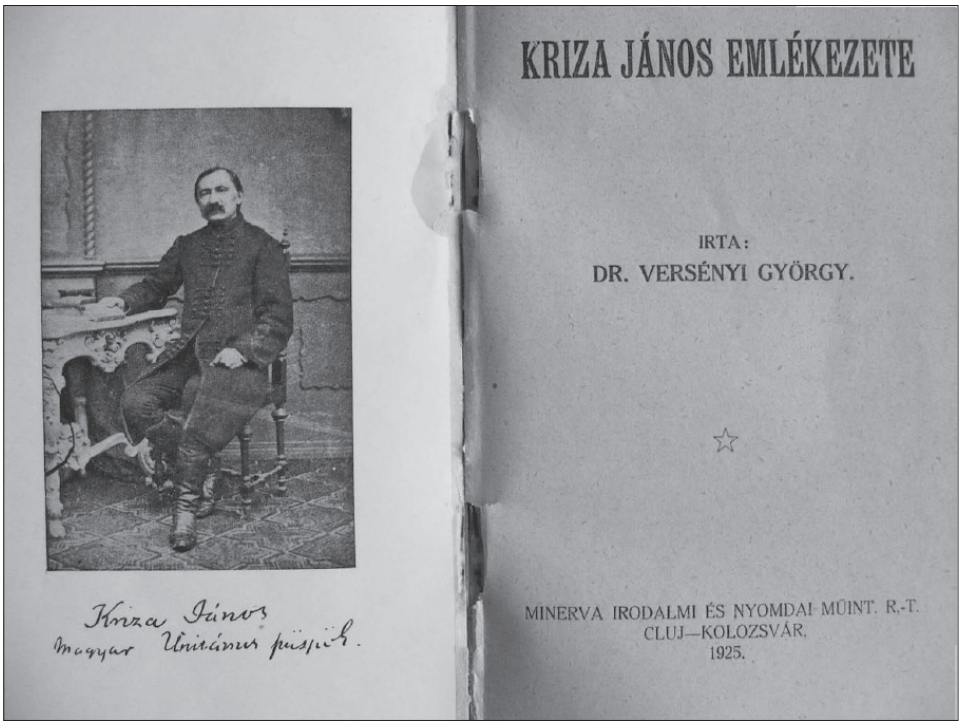

3. ábra

4. ábra

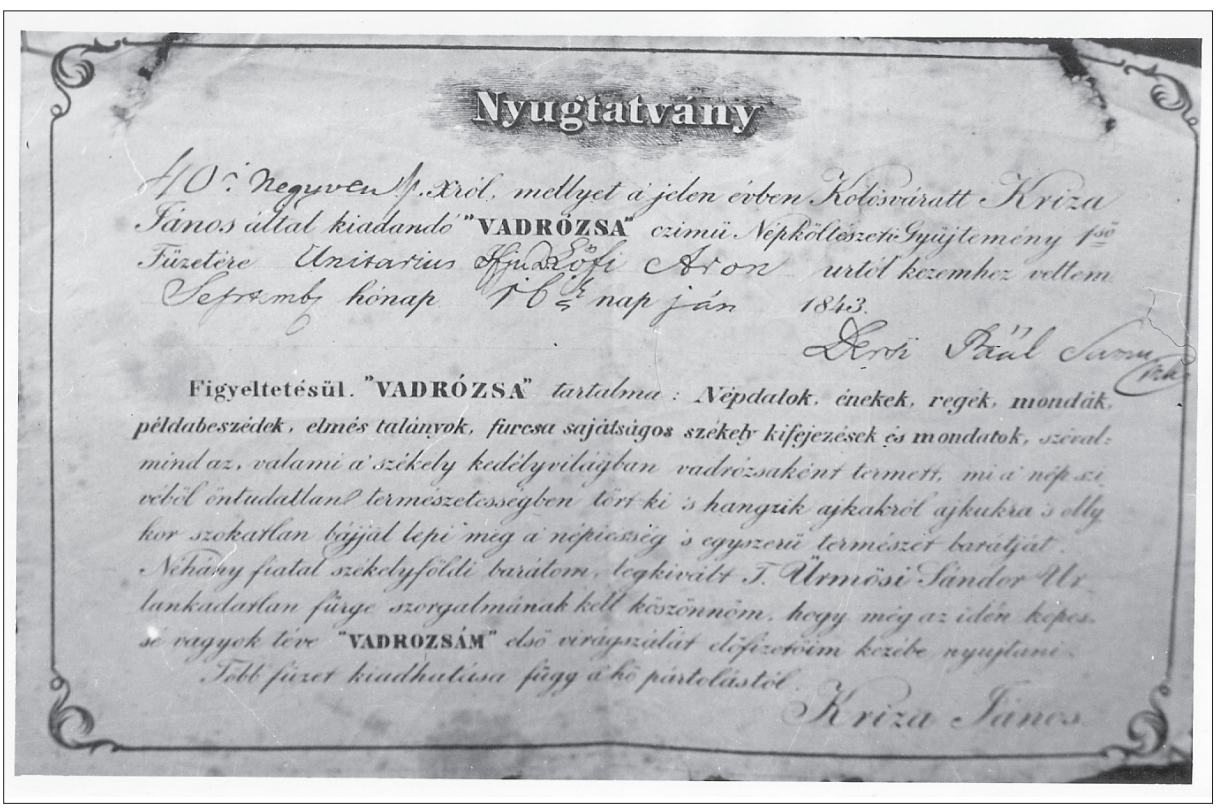

Nyugtatvány

A 10 db negyven kr.ról, mellyet a jelen évben Kolozsváratt Kriza János által kiadandó "VADRÓZSA" czimü Népköltészeti Gyüjtemény 1ső Füzetére Unitarius Püspöki Aron urtól kezemhez vettem Septemb. hónap 16 ½ nap ján 1843.

Deri Pál Szám Tek.

Figyeltetésül. "VADRÓZSA" tartalma: Népdalok, énekek, regék, mondák, példabeszédek, elmés talányok, furcsa sajátságos székely kifejezések és mondatok, szóval: mind az, valami a' székely kedélyvilágban vadrózsaként termett, mi a' nép szivéből öntudatlan' természetességben tör ki s hangzik ajkakról ajkukra s olly kor szokatlan bájjal lepi meg a' népiesség s egyszerü természet barátját. Néhány fiatal székelyföldi barátom, legkivált T. Ürmösi Sándor Úr lankadatlan fürge szorgalmának kell köszönnöm, hogy még az idén képessé vagyok téve "VADROZSÁM" első virágzádát dicsőtöm kezébe nyujtani. Több füzet kiadhatósa függ a' kö pártolástól.

Kriza János

5. ábra

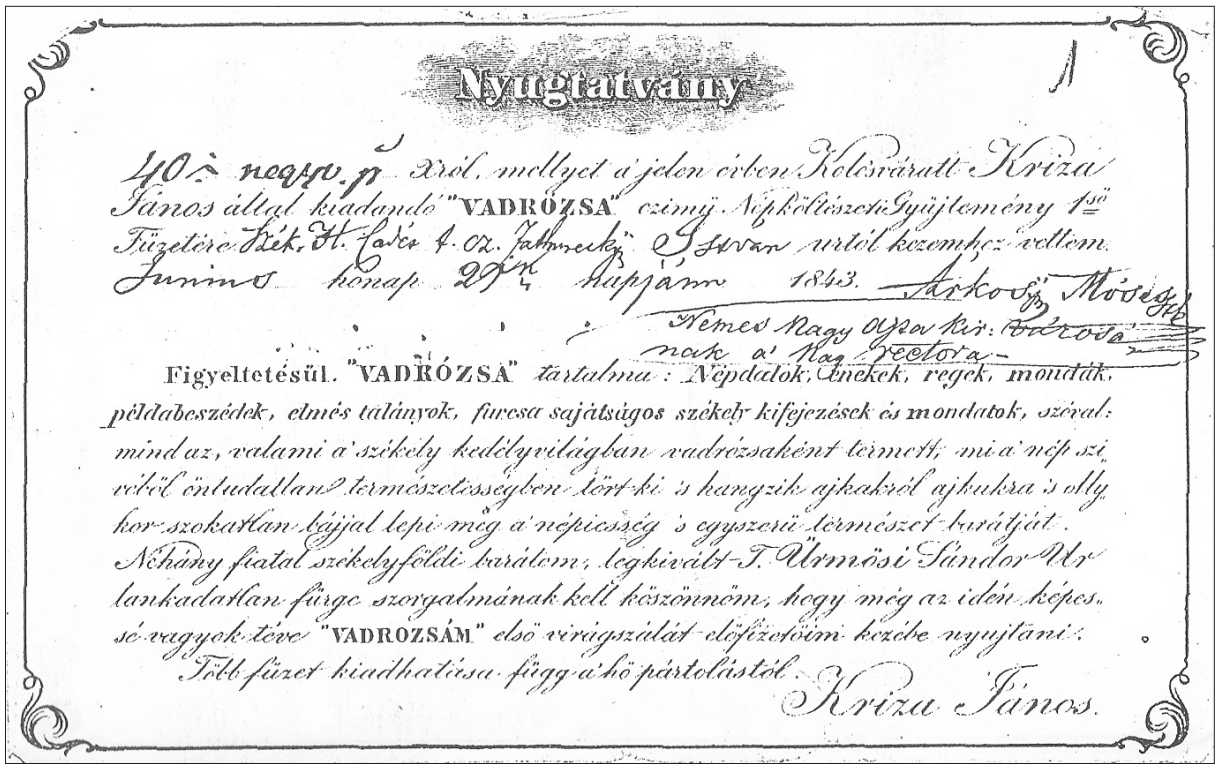

Nyugtatvány

40 neqyv. p. xról, mellyet á jelen évben Kolésváratt Kriza János által kiadandó "VADRÓZSA" czimü Népköltészeti Gyüjtemény 1sö Füzetére Szék. H. Cadét 4. oz. Jathurecky István urtól kezemhez vettem. Junius honap 27n napjánn 1843. Árkosy Mósesh

Nemes Nagy Apa Kir: Városnak á Nag. rectora

Figyeltetésül. "VADRÓZSA" tartalma: Népdalok, énekek, regek, mondák, példabeszédek, elmés talányok, furcsa sajátságos székely kifejezések és mondatok, szóval: mind az, valami á székely kedélyvilágban vadrózsaként termett, mi á nép szivéből öntudatlan természetességben tört-ki 's hangzik ajkakról ajkakra 's ollykor szokatlan bájjal lepi még á népiesség 's egyszerü természet barátját. Néhány fiatal székelyföldi barátom, legkivált T. Ürmösi Sándor Urlankadatlan fürge szorgalmának kell köszönnöm, hogy még az idén képessé vagyok téve "VADROZSÁM" elsö virágszálát előfizetöim kezébe nyujtani.

Több füzet kiadhatása függ á hö pártolástól.

Kriza János.

6. ábra

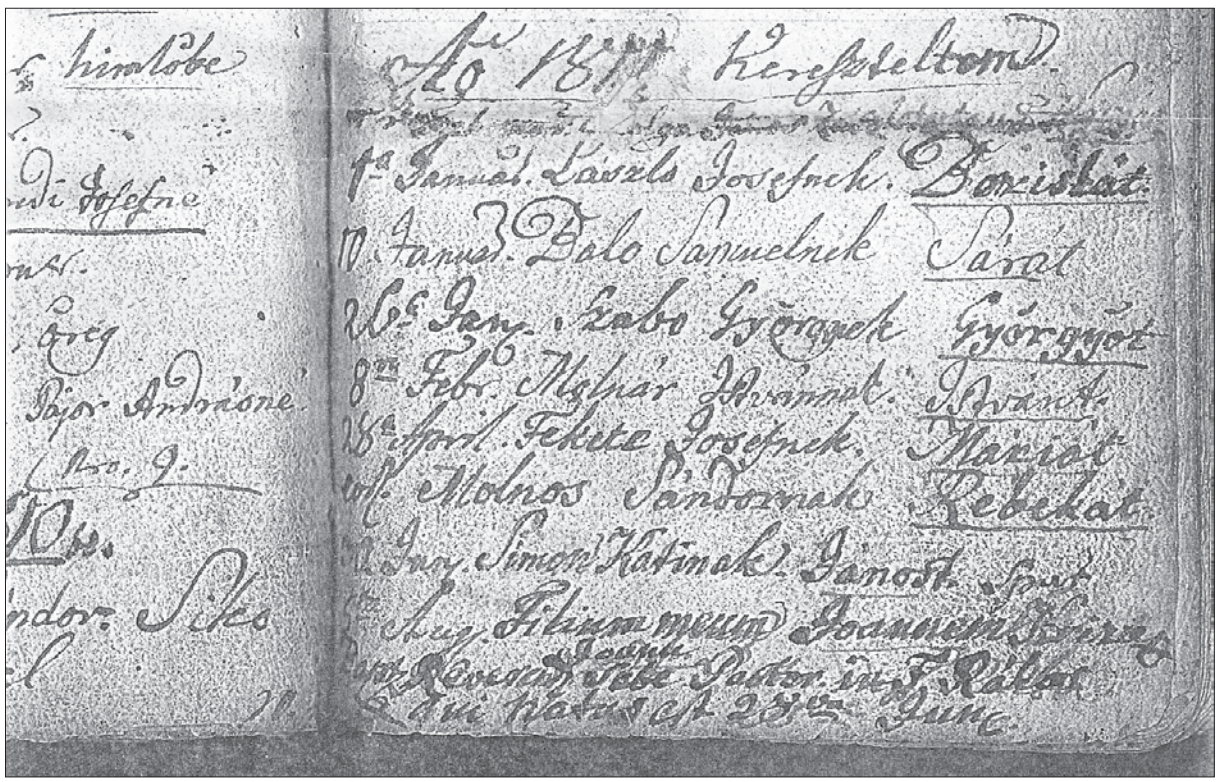

Ao 1811 Kereszteltem

1a Januar. László Josefnek. Borislát

10 Januar. Balo Samuelnek Sárát

26a Jan. Szabo Györgynek Györgyöt

8a Febr. Molnár Istvánnak. Istvánt

28a April. Fekete Josefnek. Máriát

Molnos Sándornak Rebekát

Jan. Simon Katinak. Jánost. Spur

Aug. Filium meum Joannem Kriza

Reverend. Joann. Tebe Pastor in F. Rákos

Qui natus est 23a Jun.

7. ábra